

Polititjenestepersoners vern mot vold og trusler etter strl. 2005 § 155

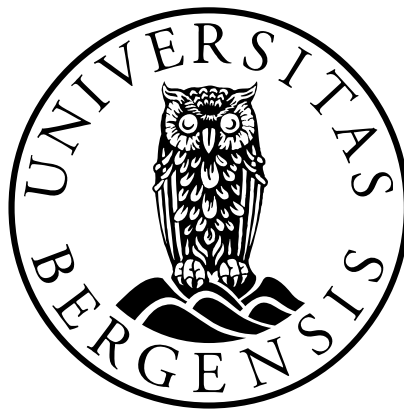
En analyse av de materielle vilkår

Kandidatnummer: 269

Antall ord: 14 617

(Fotnoter og sluttnoter medregnes i ordgrensen.

Forord, forside, innholdsfortegnelse, registre, litteraturliste og vedlegg medregnes ikke.)

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

30.mai 2015

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning	5
1.1 Tema og problemstilling	5
1.2 Aktualitet og fenomenologi.....	5
1.3 Avgrensning	6
1.4 Metode og kilder	7
1.5 Fremstillingen videre.....	8
2 Bakgrunn.....	9
2.1 Bestemmelsens formål og begrunnelse	9
2.2 Polititjenestepersonenes menneskerettslige vern	10
2.3 Øvrige bestemmelser som verner offentlige tjenestehandlinger	11
3 Straffeloven 2005 § 155	13
3.1 Oversikt over bestemmelsen	13
3.2 Strafferamme	13
4 Analyse av de materielle vilkårene	15
4.1 Offentlig tjenestemann	15
4.2 Virkemiddel.....	16
4.2.1 Innledning.....	16
4.2.2 Vold.....	17
4.2.2.1 Innledning.....	17
4.2.2.2 Voldsbegrepet for øvrig i straffeloven	17
4.2.2.3 Maktanvendelsens art	18
4.2.2.4 Maktanvendelsens styrke	19
4.2.2.5 Aktiv og passiv maktanvendelse	21
4.2.2.6 Unnlatelse.....	23
4.2.2.7 Middelbar og umiddelbar maktanvendelse	23
4.2.2.8 Hvem/hva maktanvendelsen kan ramme.....	23
4.2.2.8.1 Innledning.....	23
4.2.2.8.2 Person	24
4.2.2.8.3 Gjenstand.....	25
4.2.2.8.4 Dyr.....	26

4.2.2.9	Gjerningspersonen anvender annet enn egen person	27
4.2.2.10	Kan vold mot én polititjenesteperson være vold mot flere?	27
4.2.3	Trussel	29
4.2.3.1	Innledning	29
4.2.3.2	Trusselbegrepet for øvrig i straffeloven	29
4.2.3.3	Trusselens art	30
4.2.3.4	Trusselens innhold	30
4.2.3.4.1	Innledning	30
4.2.3.4.2	Innholdet i gjerningspersonens trussel	30
4.2.3.4.3	Må tjenestehandlingen som søkes oppnådd innebære at tjenestepersonen, ved å gi etter for trusselen, opptrer tjenstlig urettmessig?	32
4.2.3.5	Hvem trusselen må ramme	33
4.2.3.6	Fremsettelse av trusler som skal effektueres av andre	33
4.2.3.7	Hvem trusselen må fremsettes overfor	34
4.2.3.8	Middelbar – umiddelbar trussel	35
4.2.4	Grensen mellom vold og trusler	36
4.2.4.1	Betydning å trekke en klar grense?	36
4.2.4.2	Konkurrens	36
4.3	Egnet til å påvirke en tjenestehandling	37
4.3.1	Innledning	37
4.3.2	Volden og/eller trusselen må være rettet mot en tjenestehandling	37
4.3.2.1	Begrepet ”tjenestehandling”	37
4.3.2.2	Myndighetsoverskridelse	39
4.3.3	Volden og/eller trusselen må påvirke tjenestehandlingen	42
4.3.3.1	Kravet om påvirkning	42
4.3.3.2	Tidspunktet for påvirkningen	42
4.3.3.3	Har påvirkningskravet betydning for maktanvendelsens styrke?	42
4.4	Forsøk	43
4.4.1	Forsøk som fullbyrdet forbrytelse	43
4.4.2	Tilbaketreden fra forsøk	43
4.5	Skyld	44
4.5.1	Forsett	44
4.5.2	Uvitenhet	44

4.5.2.1	Innledning.....	44
4.5.2.2	Faktisk uvitenhet	44
4.5.2.3	Rettslig uvitenhet.....	45
5	Kort komparativt utsyn	46
6	Avslutning	48
7	Kildeoversikt.....	49
7.1	Lovregister.....	49
7.1.1	Norske lover	49
7.1.2	Utenlandske lover.....	49
7.2	Kodeks.....	49
7.3	Instruksregister	50
7.4	Forarbeider	50
7.5	Domsregister	50
7.6	Litteratur.....	51
7.6.1	Norsk litteratur	51
7.6.2	Utenlandsk litteratur	52
7.7	Rapporter.....	52
8	Vedlegg	53
8.1	Risikovurderinger utført av Hordaland politidistrikt (2008).....	53

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for fremstillingen er polititjenestepersoners vern mot vold og trusler under utførelse av tjenestehandlinger. Formålet er å klarlegge og systematisere gjeldende rett etter ikrafttreddelsen av straffeloven (heretter strl.) 2005. Problemstillingen er hvilket vern disse tjenestepersonene har etter strl. 2005 § 155. Bestemmelsen er inntatt i kap. 19 som omhandler "[v]ern av offentlig myndighet og tilliten til den". Fremstillingen er en analyse av de materielle vilkårene i bestemmelsen, og målsettingen er å beskrive innholdet i de respektive vilkårene for å klarlegge hva som skal til for at bestemmelsen skal komme til anvendelse.

Bestemmelsen i strl. 2005 § 155 lyder:

"Den som ved vold eller trusler påvirker en offentlig tjenestemann til å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling,² eller søker å oppnå dette, straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

Med offentlig tjenestemann menes enhver som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune, eller som har slik kompetanse i kraft av sin stilling. Som offentlig tjenestemann anses også militære vakter, enhver som pliktmessig eller etter oppfordring yter bistand til offentlig tjenestemann, eller sikrer dennes arbeidsplass."

Bestemmelsen er en sammenslåing, og i stor grad en videreføring av någjeldende bestemmelser i strl. 1902 §§ 127 og 128 som omfatter henholdsvis vold og trusler. Den nye bestemmelsen medfører likevel visse realitetsendringer sammenliknet med bestemmelsene i gjeldende straffelov, som dels angår beskyttelsesobjektet og dels gjerningsbeskrivelsen. Dette behandles nærmere i punkt 4.1 og 4.2.

Justis- og beredskapsdepartementet har fremmet forslag om at strl. 2005 skal tre i kraft 1.oktober 2015.¹

1.2 Aktualitet og fenomenologi

Påvirkning av polititjenestepersoners tjenestehandlinger, iverksatt ved vold eller trusler, skjer stadig hyppigere. Tall fra Politidirektoratet viser at vold mot polititjenestepersoner har økt med 30,5% fra 2010-2014². Økningen kan ha flere årsaker. Vårt postmoderne samfunn preges av en tiltagende individualisering der borgerne oftere handler ut fra hva som tjener egne interesser fremfor fellesskapets. Samtidig preges samfunnet av en voksende kulturell

¹ Prop.64 L (2014-2015) s. 8.

² Politidirektoratet (2014) s. 13.

”kundeholdning” der borgerne i større grad enn tidligere undersøker, stiller krav og foretar egne vurderinger av autoriteters handlinger.³ Tillitten og respekten utfordres der det ikke er samsvar mellom borgernes forventninger og resultatet av tjenesteutførelsen.

Polititjenestepersoner utfører lovpålagte oppgaver av stor samfunnsmessig betydning. Dette underbygger behovet for strafferettslig vern om deres myndighetsutøvelse, og et effektivt vern fordrer igjen at vold og trusler blir møtt med en straffereaksjon som er strengere enn tilsvarende adferd rettet mot private. Behovet preger tolkningen av de materielle vilkårene på slik måte at terskelen for det straffbare er lavere.⁴

I en rapport fra Politidirektoratet fremgår det at 36% av personskadene polititjenestepersoner påføres under tjeneste skjer under ransaking og pågripelse.⁵ Tilsvarende tall følger av en risikovurdering utført av Hordaland politidistrikt av anmeldte og avgjorte saker fra tiden 1. januar 2004 til 31. august 2008. Risikovurderingen er foretatt med sikte på å avdekke hvilke situasjoner vold og trusler hyppigst forekommer i, og hva som karakteriserer gjerningspersonen.⁶ Risikovurderingen viser at forekomsten er hyppigst under pågripelse, hvor 33% av voldsutøvelsen skjer.⁷ Risikovurderingen viser også at åstedet oftest er utendørs.⁸ Hele 56% av tilfellene skjer i sentrum, og forholdene er sterkere konsentrert rundt nattestid.⁹

Kjønnsfordelingen av gjerningspersonene viser at menn står for 84% av tilfellene.¹⁰ Alderen på volds- og trusselutøverne er oftest mellom 20-24 år, etterfulgt av aldersgruppene 15-19 år, 30-34 år og 25-29 år.¹¹ I 61% av de undersøkte sakene var gjerningspersonen ruspåvirket.¹² Kjennskap til fenomenet gjør at politietaten selv kan redusere risikoen gjennom passive tiltak. Ved siden av det strafferettslige vernet kan det bidra til å forebygge vold og trusler.¹³

1.3 Avgrensning

Fremstillingen avgrenses til situasjoner der vold eller trusler øves mot polititjenestepersoner. Som det vil fremgå av punkt 4.1, er bestemmelsens anvendelsesområde ikke begrenset til denne yrkesgruppen. Rundt 70% av voldstilfellene mot offentlige tjenestepersoner skjer imidlertid overfor polititjenestepersoner.¹⁴ Sett hen til politioppgavenes karakter og politiets rolle, er potensialet for konfrontasjon og motstand større for polititjenestepersoner enn andre

³ Politidirektoratet (2007) s. 8.

⁴ Se eksempelvis Rt-1971-882 s. 883.

⁵ Politidirektoratet (2007) s. 18.

⁶ Se nærmere Hordaland politidistrikt s. 2-3.

⁷ Hordaland politidistrikt s. 10.

⁸ 37 % av tilfellene skjer utendørs. Hordaland politidistrikt s. 9.

⁹ Se nærmere Hordaland politidistrikt s. 15-16.

¹⁰ Hordaland politidistrikt s. 6.

¹¹ For nærmere angivelse se Hordaland politidistrikt s. 7.

¹² Hordaland politidistrikt s. 8.

¹³ Behandles i punkt 6.

¹⁴ Politidirektoratet (2015) s. 13.

offentlige tjenestepersoner.¹⁵ Disse tjenestepersonene utpeker seg derfor som en gruppe med særskilt behov for vernet bestemmelsen oppstiller.

Medvirkning og straffeutelukkende omstendigheter vil ikke bli omtalt da disse temaene ikke reiser særlige spørsmål med hensyn til strl. 2005 § 155.

Bestemmelsens 3. og 4. ledd vil ikke bli kommentert.

1.4 Metode og kilder

Fremstillingen vil være rettsdogmatisk og bygge på anerkjente rettskildefaktorer og rettskildeprinsipper. Jeg vil foreta et kort komparativt utsyn i punkt 5.

Ettersom strl. 2005 § 155 er en sammenslåing, og i stor grad videreføring av strl. 1902 §§ 127 og 128, vil rettskildebildet knyttet til disse bestemmelsene bli anvendt som utgangspunkt ved analysen av strl. 2005 § 155. Samtidig må det undersøkes om det er tilsiktet realitetsendringer som medfører at dagens rettstilstand ikke kan videreføres. Bestemmelsene må derfor sammenholdes. Motivene til gjeldende straffelov¹⁶ er knappe, og har derfor ikke gitt særlige bidrag til fremstillingen. Forarbeidene til strl. 2005 er mer fyldige,¹⁷ og har vært viktige med hensyn til å klarlegge tilsiktede endringer i rettstilstanden.

Rettspraksis er rikholdig og har gitt gode bidrag. Det har vært en utfordring at de fleste ankesakene for Høyesterett begrenser seg til underinstansens straffutmåling. Følgelig kan det stilles spørsmål ved hvilken vekt det da kan legges på underinstansens lovtolkning. I de tilfeller Høyesterett ikke har kommentert lovtolkningen har jeg vært tilbakeholden med å anse lovtolkningen som prejudikat, hvilket også støttes i Høyesteretts egen praksis.¹⁸ Underrettspraksis har likevel tjent som eksempel på hvordan tolkningsspørsmål kan løses, og har gitt gode bidrag der lovtolkningsspørsmålet ikke har vært behandlet av Høyesterett.

Av juridisk litteratur har særlig Kjerschows og Skeies kommentarutgave til straffeloven av 1902 gitt bidrag. Ellers har Auglend m.fl. og Tønnesen bidratt til å belyse flere perspektiv. Bratholm/Matningsdal har også blitt anvendt. Når det gjelder strl. 2005 § 155 er denne kommentert av Matningsdal i boken ”nytt i ny straffelov”.¹⁹

¹⁵ Se nærmere omtale i punkt 2.1.

¹⁶ SKM (1895).

¹⁷ NOU 2002:4, Ot.prp.nr.8 (2007-2008) og Ot.prp.nr.22 (2008-2009).

¹⁸ Se til illustrasjon Rt-1983-868 hvor Høyesterett fravek en tidligere avgjørelse der lovanvendelsen ikke hadde blitt vurdert av Høyesterett.

¹⁹ Matningsdal s. 112-114.

1.5 Fremstillingen videre

I fremstillingens del 2 beskrives bakgrunnen for strl. 2005 § 155. I del 3 gis en oversikt over bestemmelsen.

Hovedvekten legges i fjerde del hvor de materielle vilkårene i strl. 2005 § 155 analyseres. Analysen starter med å avklare hva som menes med begrepet ”offentlig tjenestemann” i punkt 4.1. Deretter behandles virkemiddelet i punkt 4.2, hvor jeg redegjør for henholdsvis volds- og trusselbegrepet og hva som kreves for at en handling skal regnes som vold eller trussel i relasjon til bestemmelsen. Videre behandles kravet om at volden eller trusselen må være egnet til å påvirke en tjenestehandling, jf. punkt 4.3, før forsøk og skyld kort omtales.

I del 5 foretas et kort komparativt utsyn til rettstilstanden i Sverige og Danmark, før jeg avslutningsvis i del 6 belyser tiltak som kan forebygge vold og trusler mot polititjenestepersoner.

2 Bakgrunn

2.1 Bestemmelsens formål og begrunnelse

Bestemmelsenes formål er å forhindre vold og trusler mot offentlige tjenestepersoner under deres utøvelse av offentlig myndighet.

Straffelovkommisjonen har uttalt at: "[s]traffebudets rolle er å gi den offentlige myndighetsutøving, og derved også de persongrupper som foretar slike tjenestehandlinger, en forsterket strafferettslig beskyttelse."²⁰

Gjennom strl. 2005 § 155 har lovgiver ønsket å gi et strafferettslig vern om tjenestehandlinger som utøves *på vegne av* det offentlige. Dette synliggjøres gjennom kravet om at gjerningspersonen ved volden eller trusselen må påvirke eller forsøke å påvirke en *tjenestehandling* for å rammes av straffebudet.²¹ Tjenestepersonen personlig vil derfor ikke få status som fornærmet i relasjon til bestemmelsen, men vil vernes som enhver annen privatperson etter strl. 2005 §§ 271 flg.²²

For polititjenestepersoner har det forsterkede strafferettslige vernet særlig aktualitet. Det har først og fremst sammenheng med rollen og oppgavene politietaten er tillagt etter politiloven §§ 1-2.²³ Målet med polititjenesten er å fremme og sikre "borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd", jf. politiloven § 1. Målene skal søkes nådd gjennom ordenstjeneste, kriminaltjeneste, overvåkningstjeneste, redningstjeneste, bistandstjeneste og servicetjeneste, jf. politiloven § 2. Politiet har altså en rolle som ordensmakt, rettshåndhever og fysisk maktorgan. Målene og oppgavene plasserer politiet i en tjenende rolle der myndighetsutøvelsen ikke er et mål i seg selv, mens et redskap for å trygge samfunnet. Dette underbygger behovet for at tjenestehandlingene utføres effektivt og uten avbrudd.

Et annet hensyn som tilsier et skjerpet vern er polititjenestepersonenes plikt til å reagere i visse situasjoner. Således har de handleplikt ved ulykkes- og redningstilfeller²⁴, og ved alvorlige voldshandlinger og ved omfattende skadeverk, eller ved fare for slike²⁵. Denne handleplikten har også en menneskerettslig forankring, jf. GrL. § 92 og menneskerettighetsloven § 2, jf. punkt 2.2.

En begrunnelse for det ekstra vernet finnes også i typesituasjonen som polititjenestepersoner arbeider i. De må ofte reagere hurtig, uten tid til diskusjoner og dype overveielser, og situasjonen kan i mange tilfeller være uoversiktlig. I oppgavenes karakter ligger det også et

²⁰ NOU 2002:4 s. 291.

²¹ Nærmere omtalt i punkt 4.3.2.

²² Bestemmelsene anvendes i idealkonkurrens, se eksempelvis Rt-2013-441.

²³ Politiloven (1995) §§ 1-2.

²⁴ Politiinstruksen (1990) § 12-2.

²⁵ Politiinstruksen §§ 8-2, 10-1 og 10-2.

potensial for konfrontasjon og motstand fra publikum. En effektiv tjenesteutførelse forutsetter da at tjenestehandlingene kan gjennomføres uten for stor friksjon.

Vernet har også sammenheng med tjenesteordningen. I den operative tjenesten arbeider polititjenestepersoner som regel parvis. Følgelig vil politiet ikke sjelden være i mindretall når det gripes inn mot lovbrudd. Det forsterkede vernet kan her bidra til å gi tjenestepersonen nødvendig autoritet, innsatsvilje og gjennomslagskraft til å gripe inn umiddelbart. Muligheten for å avverge eller begrense skadevirkninger av lovbrudd, samt å pågripe gjerningspersonen/-e, er høyere dersom politiet reagerer umiddelbart, fremfor å innta en avventende holdning i påvente av forsterkninger.

Polititjenestepersonens autoritet og innsatsvilje er videre egnet til å gi likhetseffekt mellom borgerne ved at politiet våger å gripe inn overfor samtlige borgere.²⁶ Likhet er et grunnleggende forvaltnings- og strafferettslig prinsipp. Et demokratisk samfunn kan ikke tåle at politiet avstår fra å gripe inn mot visse personer eller grupper som viser evne og vilje til å benytte vold og trusler for å motvirke tjenestehandlinger fra politiets side. Et forsterket strafferettslig vern for polititjenestepersoner er derfor helt nødvendig for å oppnå det trygge og sikre samfunnet det er målsetting om i politiloven § 1.

2.2 Polititjenestepersonenes menneskerettslige vern

Statens myndigheter er gjennom Grl. § 92 og menneskerettighetsloven § 2, sammenholdt med menneskerettighetskonvensjonene, pålagt å respektere og sikre menneskerettighetene. Statens sikringsplikt innebærer at staten er pålagt å sikre menneskerettighetene både i forholdet mellom staten og borgerne og i forholdet mellom borgerne.

Polititjenestepersoner har som offentlig tjenesteperson samme rettigheter som enhver annen privat borger. Dette kommer også til uttrykk i "The European Code of Police Ethics" artikkel 31 og 32 hvor det heter at

"Police staff shall as a rule enjoy the same civil and political rights as other citizens. Restrictions to these rights may only be made when they are necessary for the exercise of the functions of the police in a democratic society, in accordance with the law, and in conformity with the European Convention on Human Rights.

Police staff shall enjoy social and economic rights, as public servants, to the fullest extent possible. In particular, staff shall have the right to ... be provided with special health and security measures, taking into account the particular character of police work".

²⁶ Tønnesen omtaler også likhetseffekt på s. 12.

Reguleringen ivaretar polititjenestepersoner i funksjonen som offentlig tjenesteperson. Det er tatt reservasjon om at rettighetene må ta i betraktning den spesielle karakteren politiarbeidet har. Polititjenestepersonenes arbeidsbeskrivelse og handleplikt som nevnt i punkt 2.1 innebærer at de i flere henseender må akseptere en større risiko enn i vanlige arbeidsforhold, og deres rettigheter som myndighetsperson må ta høyde for dette.

Den europeiske kodeksen er soft law, og følgelig ikke nasjonalt eller internasjonalt bindende. Dens karakter som soft law innebærer imidlertid at statene tilstreber å gi det vern kodeksen uttrykker. Kodeksens tilslutning i Europarådet støtter oppunder dens rettslige tyngde.²⁷ Dessuten er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) angitt som det grunnleggende rammedokumentet ved utforming av kodeksen.²⁸

Gjennom bestemmelsen inntatt i strl. 2005 § 155 bidrar staten til å oppfylle sikrepikten overfor polititjenestepersoner.

2.3 Øvrige bestemmelser som verner offentlige tjenestehandlinger

Flere bestemmelser i straffeloven verner offentlig myndighet. Ved siden av strl. 2005 § 155 er §§ 156 og 157 sentral. Disse bestemmelsene nevnes senere i fremstillingen, og vil derfor presenteres kort i det følgende.

Strl. 2005 § 156 (1) rammer den som ”hindrer en offentlig tjenestemann i å utføre en tjenestehandling, for eksempel ved å nekte adgang til steder hvor han har berettiget tilgang” og (2) den som ved ”skjellsord eller annen utilbørlig atferd forulemper en offentlig tjenestemann under eller på grunn av utføringen av tjenesten”.

Straff etter første ledd krever at tjenestehandlingen faktisk er hindret. Lykkes ikke gjerningspersonen i å hindre tjenestehandlingen, vil forholdet enten kunne rammes som forsøk med henvisning til strl. 2005 § 16, eller som forulempelse etter § 156 (2). Bestemmelsen har en lavere strafferamme enn strl. 2005 § 155 og kan fange opp tilfeller som ikke rammes av § 155. I praksis er det en viss overlapping mellom §§ 155 og 156.²⁹

Strl. 2005 § 157 setter straff for den som

”ved vold, trusler, skadeverk eller annen rettsstridig atferd overfor en aktør i rettsvesenet eller noen av hans nærmeste

a) opptrer slik at det er egnet til å påvirke aktøren til å foreta eller unnlate en handling, et arbeid eller en tjeneste i forbindelse med en straffesak eller en sivil sak, eller

²⁷ Kodeksen ble gitt tilslutning i Europarådet 19.september 2001

²⁸ Se Explanatory memorandum inntatt i kodeksen s. 25-26.

²⁹ Nærmere omtalt i punkt 4.2.2.4.

b) gjengjelder en handling, et arbeid eller en tjeneste som aktøren har utført i forbindelse med en straffesak eller en sivil sak”.

Polititjenestepersoner regnes som aktører i rettsvesenet, jf. § 157 (2) c. Forskjellen mellom strl. 2005 §§ 155 og 157 ligger i rekkevidden. Mens § 155 eksempelvis rammer den som fremsetter trusler eller øver vold for å påvirke en polititjenesteperson til å unnlate å foreta en anmeldelse, rammer § 157 tilfellet der anmeldelsen er gjort, og den anmeldte truer eller øver vold for å påvirke polititjenestepersonen til å trekke anmeldelsen. Strl. 2005 § 155 har følgelig et videre tidsmessig virkefelt.

3 Straffeloven 2005 § 155

3.1 Oversikt over bestemmelsen

Strl. 2005 § 155 rammer ”(d)en som ved vold eller trusler påvirker en offentlig tjenestemann til å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling, eller søker å oppnå dette”.

Bestemmelsen får anvendelse der virkemiddelet som nyttes for å påvirke eller forsøke å påvirke en tjenestehandling er *vold* eller *trusler*.

Rettsgodet som vernes er som nevnt i punkt 2.1 den offentlige myndighetsutøvelsen. Det direkte objektet for volden eller trusselen vil som regel være den offentlige tjenestepersonen, men bestemmelsen er ikke begrenset til dette.³⁰

For at et tilfelle skal rammes av bestemmelsen er det ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen øver vold eller gir trusler. Volden eller trusselen må påvirke eller være et forsøk på å påvirke en tjenestehandling. Bestemmelsen har et fremrykket fullbyrdelsestidspunkt, idet bestemmelsen er overtrådt allerede ved forsøk på å påvirke polititjenestepersonens tjenesteutførelse.³¹

Skyldkravet er forsett, jf. strl. 2005 § 21.

3.2 Strafferamme

Den ordinære strafferammen er ”bot eller fengsel inntil 3 år”, jf. strl. 2005 § 155.

Strafferammen etter strl. 1902 § 127 er ”[f]ængsel indtil 3 Aar, men indtil 5 Aar, naar han udfører Forbrydelsen i Forening med nogen anden”. Straffelovkommisjonen har generelt gått inn for å fjerne særregulering av forhøyelse av strafferammer til fordel for fellesregler for reaksjonsfastsettelsen inntatt i strl. 2005 kap. 14.³² Bestemmelsen i strl. 2005 § 79 hjemler tilsvarende forhøyelse, og det får derfor ikke realitetsbetydning at særreguleringen ikke er videreført i strl. 2005 § 155.

Strl. 1902 § 127 (2) første punktum åpner for at bot eller fengsel inntil 1 år kan idømmes hvis tjenestepersonen har opptrådt klanderverdig og således gitt anledning til forbrytelsen. Særregelen videreføres ikke da det er adgang til å idømme bot som selvstendig reaksjon etter strl. 2005 § 155.

Strafferammen etter strl. 1902 § 128 er ”[b]øder eller ... Fængsel indtil 1 Aar”.

³⁰ Utdypes i punkt 4.2.2.8 og 4.2.3.5.

³¹ Se punkt 4.4.

³² NOU 2002:4 s. 292 og Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 306-307.

Strafferammen for trusler blir følgelig høyere når strl. 2005 § 155 trer i kraft. Endringen er ikke kommentert i forarbeidene. Hvorvidt dette vil medføre endringer i straffeutmålingspraksis blir interessant å se når loven trer i kraft.

Minstestrafen er fortsatt 14 dager, jf. strl. 2005 § 31 og strl. 1902 § 17.

Hovedregelen er at det idømmes ubetinget fengsel grunnet allmennpreventive hensyn.³³ Strafferammen og straffeutmålingspraksisen er høyere sammenliknet med tilsvarende handlinger rettet mot privatpersoner, hvilket begrunnes i bestemmelsens formål.³⁴

³³ Eksempelvis Rt-2012-558 og Rt-2011-7.

³⁴ Sml. strl. 2005 §§ 263 og 271.

4 Analyse av de materielle vilkårene

4.1 Offentlig tjenestemann

Bestemmelsen i strl. 2005 § 155 oppstiller, i likhet med gjeldende strl. 1902 §§ 127 og 128, et særlig kvalifikasjonskrav med hensyn til objekt, idet den som påvirkes eller søkes påvirket ved vold eller trusler må være ”offentlig tjenestemann”.

Begrepet ”offentlig tjenestemann” er, i motsetning til i strl. 1902 §§ 127 og 128, legaldefinert i strl. 2005 § 155 (2). Som offentlig tjenestemann regnes her ”enhver som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune, eller som har slik kompetanse i kraft av sin stilling”.

I forarbeidene til strl. 2005 § 155 fremgår det at

”[b]egrepet «offentlig myndighet» bør som utgangspunkt forstås på samme måte som i forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav a, men favner noe videre enn dette. Definisjonen av offentlige tjenestemenn omfatter enhver som har kompetanse til å treffe vedtak eller utferdige forskrift.”³⁵

Den beskyttede persongruppen er således tjenestepersoner som utøver *offentlig myndighet*. Polititjenestepersoner er derfor i kjernen av bestemmelsens virkeområde.

Da en polititjenesteperson i kraft av sin stilling hovedsakelig har kompetanse til å utøve offentlig myndighet, vil personen regnes som ”offentlig tjenestemann” selv om den offentlige myndigheten ikke utøves akkurat på tidspunktet for volds- eller trusselhandlingen.³⁶

Annerledes for personer som kun leilighetsvis utøver offentlig myndighet. Disse regnes kun som offentlig tjenesteperson under selve myndighetsutøvelsen.³⁷ Eksempelvis vil en universitetsprofessor som opptrer som sensor utøve offentlig myndighet under sensoroppdraget, mens han ellers i forskningsarbeidet ikke anses som offentlig tjenestemann.

Legaldefinisjonens krav om utøvelse av *offentlig myndighet* klargjør at offentlig ansatte ikke skal betraktes som offentlige tjenestepersoner når de utøver funksjoner som like gjerne kan utøves av privat ansatte. Tilsvarende når de ikke har større myndighet overfor andre enn private. Bestemmelsens rekkevidde blir med dette innstrammet sammenliknet med dagens rettstilstand.

³⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 329.

³⁶ NOU 2002:4 s. 290 og Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 330.

³⁷ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 330.

Samfunnsutviklingen har medført at offentlige oppgaver som tidligere ble utøvd av offentlige tjenstepersoner også er privatisert. Dette førte til at det ved praktiseringen av hvem som regnes som ”offentlig tjenestemann” etter strl. 1902 §§ 127 og 128 ble sett hen til ansettelsesforholdets formalitet. Straffelovkommisjonen uttalte i sin tid at

”[p]ersoner, som efter *offentlig Ansættelse* udøver nogen Myndighed over andre, vil man navnlig i det hele opfatte som offentlige Tjenestemænd, selv om denne Myndighed strengt taget ikke er videregaaende, end hvad i Kraft af Loven ogsaa den ene Privatmand kan udøve over den anden”.³⁸

Vektleggingen av det formelle ansettelsesforholdet medførte at det strafferettslige ansvaret og vernet for offentlige og private ansatte med like arbeidsoppgaver ble ulikt.³⁹ Denne uheldige følgen medførte at departementet ønsket å gi strl. 2005 § 155 en snevrere rekkevidde. Bestemmelsens formål om å verne den offentlige myndighet fremheves med den innsnevring som er gjort mht. hvilke yrkesgrupper som skal vernes. En ny bestemmelse i strl. 2005 § 265 vil verne yrkesutøvelsen til personer som faller utenfor begrepet ”offentlig tjenestemann” i den nye loven.⁴⁰

Rekkevidden av hvem som regnes som ”offentlig tjenestemann” utvides i strl. 2005 § 155 annet ledd annet punktum. Her videreføres gjeldende rett hva angår ”militære vakter” og ”enhver som pliktmessig eller etter oppfordring yter bistand til offentlig tjenestemann”. Jernbanebetjenter vil ikke lenger være omfattet. I den seneste revisjonen ble alternativet ”eller sikrer dennes [offentlig tjenstemanns] arbeidsplass” tilføyd, en utvidelse som gir vern for personer som står for vakthold på offentlige tjenstepersoners arbeidsssted.

Ettersom fremstillingen er avgrenset til polititjenstepersoner faller det ikke naturlig å foreta en nærmere analyse av begrepet ”offentlig tjenestemann”.

4.2 Virkemiddel

4.2.1 Innledning

For at strl. 2005 § 155 skal komme til anvendelse må virkemiddelet som nyttes for å påvirke eller forsøke å påvirke tjenestehandlingen være *vold* og/eller *trusler*. Forøvelsesmåtene er alternative handlingsdelikt.

³⁸ SKM s. 11.

³⁹ Illustrerende er Rt-1983-868 hvor det fremgår at bussjåfører med direkte ansettelse i stat eller kommune betraktes som offentlige tjenstepersoner, mens bussjåfører ansatt i privat eller offentlig eid selskap ikke omfattes. Se også Rt-2014-548 hvor Høyesteretts ankeutvalg støtter rettsoppfatningen.

⁴⁰ Bestemmelsen verner særskilt utsatte yrkesgrupper, herunder helsepersonell, personell som forestår allment tilgjengelig persontransport og lærere, jf. § 265 (2) a-c.

4.2.2 Vold

4.2.2.1 Innledning

For å gi en avklarende fremstilling av hva som kreves for at en handling skal karakteriseres som "vold" i relasjon til strl. 2005 § 155, vil jeg starte med å belyse hvordan voldsbegrepet er brukt ellers i straffeloven. Videre behandles maktanvendelsens karakter, herunder dens art og styrke, i punkt 4.2.2.3 og 4.2.2.4.

Spørsmålet hvorvidt maktanvendelsen kan være av både aktiv og passiv karakter, bestå av unnlatelse og være middelbar, belyses henholdsvis i punkt 4.2.2.5 - 4.2.2.7.

Et særskilt spørsmål som reiser seg er om maktanvendelser som rammer andre personer, gjenstander eller dyr samtidig kan være rettet mot polititjenestepersonens tjenestehandling slik at den utgjør "vold" i relasjon til bestemmelsen. Hvem/hva maktanvendelsen kan ramme blir derfor vurdert i punkt 4.2.2.8.

Tilfellet hvor gjerningspersonen anvender et annet voldsmiddel enn egen person omtales kort i punkt 4.2.2.9, før jeg avslutningsvis behandler spørsmålet hvorvidt vold mot én polititjenesteperson samtidig kan utgjøre vold mot flere polititjenestepersoner.

4.2.2.2 Voldsbegrepet for øvrig i straffeloven

Begrepet "vold" er ikke legaldefinert i loven. Begrepet er likevel brukt flere steder i straffelovgivningen. Tross samme begrepsbetegnelse er det sikker rett at grensen for hva som regnes som "vold" kan variere mellom straffebestemmelsene. Illustrerende er forholdet til strl. 2005 § 271 om legemskrenkelser (viderefører strl. 1902 § 228). Grensen for hva som utgjør vold er lavere i strl. 2005 § 155 enn i § 271. En voldsanvendelse som er tilstrekkelig til å bringe § 155 til anvendelse vil derfor ikke nødvendigvis være tilstrekkelig etter § 271.⁴¹

Begrunnelsen ligger i straffebudenes ulike karakter. Bestemmelsen i strl. 2005 § 271 rammer voldsanvendelsen som sådan, mens det etter § 155 i tillegg kreves en påvirkning, eller et forsøk på påvirkning, på en tjenestehandling. Strl. 2005 § 155 blir således en særbestemmelse der det er den offentlige interessen i utøvelsen av tjenesten som vernes og ikke den legemlige integriteten i seg selv. Bestemmelsene vektlegger følgelig ulike sider av den straffbare handling. Ved tolkningen av voldsbegrepet må det dermed tas hensyn til karakteren av straffebestemmelsen begrepet inngår i.

⁴¹ Jf. Rt-1971-882 og Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 328.

4.2.2.3 Maktanvendelsens art

Spørsmålet er hvilke typer handlinger som omfattes av begrepet ”vold” i strl. 2005 § 155.

Begrepet ”vold” kan forstås som kraftanvendelser som øver fysisk påvirkning på legemet. De vanligste tilfellene av maktanvendelser er slag, spark, biting, holding og løsrivelse.⁴²

Kjerschow har betegnet ”vold” som ”enhver følbar fysisk innvirkning på person”.⁴³ Samme tolkning er lagt til grunn av Bratholm/Matningsdal.⁴⁴ Tolkes definisjonen antitetisk ekskluderes handlinger som utelukkende består av psykisk innvirkning på legemet.

Der påvirkningen utelukkende medfører psykisk innvirkning hos polititjenestepersonen, vil det være mer nærliggende å rubrisere forholdet under trusselbegrepet i samme bestemmelse.⁴⁵

Da ordlyden ”vold” formentlig innebærer et minimumskrav til fysisk påvirkning, tilsier forutberegnelighetshensyn at handlinger som ikke er fysisk følbare på legemet ikke er ”vold”. Kjerschows tolkning om at handlingen må være fysisk følbar på legemet legges derfor til grunn.

Tolkningen aktualiserer spørsmålet om en handling som ikke medfører direkte fysisk berøring på polititjenestepersonen likevel kan gi fysisk påvirkning og således være ”vold”. Tolkningen utelukker ikke at det kan foreligge fysisk innvirkning uten direkte fysisk berøring. I det følgende skisseres et eksempel som illustrerer at handlinger som ikke innebærer fysisk kontakt likevel kan være fysisk følbare, og til dels også smertefulle.

To polititjenestepersoner patruljerer i bygatene og blir oppmerksom på person A som er etterlyst av politiet. De går til pågrepelse av A, men under pågripelsen tar A’s to kamerater B og C, som for tiden er russ, frem lydhorn og tuter inn i ørene på tjenestepersonene for å hindre/vanskeliggjøre pågripelsen.

Gjerningspersonene B og C er ikke i direkte fysisk kontakt med polititjenestepersonene. Den sterke lyden fra lydhornet kan imidlertid gi fysiske utslag i form av smerte og øresus. Dette vil være fysisk følbart, og etter omstendighetene kan bruken av lydhornet være å anse som ”vold”.

Løsning vil trolig bli tilsvarende der gjerningspersonen lyser med kraftig lys, eksempelvis fra Maglite-lykt, mot polititjenestepersonens øyne, eller påtenner en røykgranat. Påvirkningen på synet vil være fysisk følbar på legemet, og derfor etter sin art kunne omfattes av voldsbegrepet.

⁴² Auglend s. 921 med videre henvisninger.

⁴³ Kjerschow s. 360.

⁴⁴ Bratholm/Matningsdal s. 146.

⁴⁵ Trusselbegrepet omtales i punkt 4.2.3.

Bratholm/Matningsdal støtter synspunktet om at handlinger som ikke innebærer noen direkte fysisk berøring på polititjenestepersonen likevel kan være ”vold”.⁴⁶

Tønnesen, Skeie og Auglend m.fl. synes derimot å mene at handlingen må være kombinert med bruk av fysisk makt, og at polititjenestepersonen følgelig må berøres fysisk for at handlingen skal kunne regnes som ”vold”.⁴⁷ Forfatterne begrunner synspunktet med at strl. 1902 § 326 (videreføres i strl. 2005 § 156) rammer forholdet der det ikke skjer noen direkte fysisk kontakt med polititjenestepersonens legeme.

Som nevnt i punkt 2.3 inneholder straffeloven flere bestemmelser til vern om offentlig myndighetsutøvelse. Det kan være lite hensiktsmessig med en tolkning av voldsbegrepet som gir strl. 2005 §§ 155 og 156 overlappende virkning. Dersom den høye lyden medfører at tjenestehandlingen hindres eller forsøkes hindret vil forholdet kunne straffesanksjoneres etter § 156 (1). Dersom pågripelsen lykkes, vil forholdet kunne anses som forulempelse av tjenestemannen som rammes av § 156 (2). Rettstekniske hensyn, herunder hensynet til at bestemmelsene skal ha et tydelig avgrenset anvendelsesområde, taler for at fysiske påvirkninger som ikke innebærer en fysisk berøring må falle utenfor strl. 2005 § 155 slik Tønnesen, Skeie og Auglend m.fl. hevder.

Høyesterett gir imidlertid uttrykk for at det ikke er nødvendig med et tydelig skille mellom bestemmelsenes anvendelsesområde.⁴⁸

Formålet med strl. 2005 § 155 er å verne polititjenestepersonens myndighetsutøvelse, og en handling med eller uten direkte berøring vil i like stor grad kunne påvirke tjenestehandlingen. I lys av formålet vil det følgelig kunne bli formalistisk å differensiere tilfellene ved å oppstille et krav om fysisk berøring. Bratholm/Matningsdal sitt synspunkt vil følgelig gjøre strl. 2005 § 155 best egnet til å nå sitt formål.

Den offentlige myndighetsutøvelsen vernes imidlertid også av den mildere bestemmelsen i strl. 2005 § 156, og det blir derfor ikke nødvendig å la forholdet rubriseres under § 155 for å oppnå det nødvendige vernet om tjenestehandlingen. Det vil følgelig være mest hensiktsmessig å henføre forholdet under strl. 2005 § 156 for å unngå overlapping.

4.2.2.4 Maktanvendelsens styrke

Problemstillingen er om voldsbegrepet stiller krav til maktanvendelsens styrke.

Etter naturlig språklig forståelse synes begrepet ”vold” å kreve at maktanvendelsen må ha en viss styrke. Kjerschow mener som nevnt at ”*enhver* følbar fysisk innvirkning på person” er

⁴⁶ Bratholm/Matningsdal s. 146.

⁴⁷ Tønnesen s. 87, Skeie s. 492 og Auglend s. 922.

⁴⁸ Rt-1999-240, omtalt nærmere i punkt 4.2.2.4.

vold, og har videre presisert at den ikke trenger å være av ”nogen *nevneverdig styrke*” (min kursivering).⁴⁹ Uttalelsen indikerer at Kjerschow stiller beskjedne krav til maktanvendelsens styrke.

Ifølge rettspraksis er ”en hvilkensomhelst kraftanvendelse stor eller liten mot en person for at overvinde en hindring eller motstand eller at tvinge” tilstrekkelig.⁵⁰ Dette er presisert slik:

”Det maa nemlig efter den i praksis fastsatte forstaaelse av straffelovens § 127 være uten betydning for anvendelsen av denne straffebestemmelse, hvilken grad av styrke eller voldsomhet den maktanvendelse har hatt som har vært øvet for at hindre vedkommende tjenestehandling.”⁵¹

Oppfatningen i rettspraksis er følgelig at det nærmest er uten betydning hvilken styrke som er anvendt.

Det kan stilles spørsmål ved om denne oppfatningen medfører at forståelsen av voldsbegrepet i relasjon til strl. 2005 § 155 blir for vid. Innvendingen kan for det første forankres i forutberegnelighetshensynet til borgerne, idet den naturlige språklige forståelsen gir uttrykk for at handlingen må være av en viss styrke for å rammes av straffebudet.

På den andre siden er bestemmelsens formål ikke å ramme selve voldsutøvelsen i seg selv, men å sikre den offentlige myndighetsutøvelsen. Styrken som brukes er derfor uten betydning så lenge maktanvendelsen påvirker eller forsøker å påvirke myndighetsutøvelsen.

I teorien har Auglend m.fl. foreslått et oppgjør med den vide oppfatningen i rettspraksis.⁵² Mindre maktanvendelser vil kunne omfattes av strl. 2005 § 156, og en vidtgående tolkning for at handlingen skal straffesanksjoneres er derfor unødvendig. Også Tønnesen uttrykker skepsis til en slutning der ”selv den aller mest ubetydelige voldsanvendelse skal betraktes som tilstrekkelig til fellelse” for vold.⁵³

Ved en for vidtgående tolkning av voldsbegrepet vil grensen mellom de to bestemmelsene bli uklar, hvilket taler for at voldsbegrepet må avgrenses mot tilfeller som reguleres av strl. 2005 § 156. I praksis har det imidlertid vært noe flytende overgang mellom bestemmelsene. I dommen referert i Rt-1999-240 konstaterte Høyesterett at voldsbegrepet også rammer handlinger som reguleres av strl. 1902 § 326 (strl. 2005 § 156). Praksis gir følgelig uttrykk for at det ikke kan legges avgjørende vekt på at forholdet også kunne vært rammet av andre bestemmelser.

⁴⁹ Kjerschow s. 360.

⁵⁰ Rt-1922-73 s. 74.

⁵¹ Rt-1930-1312 s. 1312.

⁵² Auglend s. 923.

⁵³ Tønnesen s. 91.

Saksforholdet i dommen var at tiltalte bl.a. hadde spyttet en polititjenesteperson i ansiktet i forbindelse med en innbringelse til politistasjonen. Flertallet (dissens 3-2) mente at spyting var omfattet av voldsbegrepet. Begrunnelsen synes å være at spyting er en grov krenkelse, og at straffeverdigheten av spyting derfor ikke kunne være mindre enn av slag.

I forarbeidene til den nye strl. 2005 § 155 er det tatt uttrykkelig stilling til at spyting omfattes av voldsbegrepet.⁵⁴ Tilsvarende ved vannsprut.⁵⁵ Spyting og vannsprut er i seg selv av ubetydelig styrke. Rettspraksis og forarbeidene viser således at handlingen ikke behøver å være av en viss styrke for å rammes av voldsbegrepet. Voldsalternativet i strl. 2005 § 155 kan dessuten være vanskelig å praktisere dersom det fortløpende må vurderes om maktanvendelsen i det konkrete tilfellet er av en bestemt og tilstrekkelig styrke. Differensiering etter styrke vil kunne gi vanskelige grensedragninger. Resultatet må følgelig være at det ikke stilles krav til maktanvendelsens styrke for at handlingen skal regnes som "vold".

4.2.2.5 Aktiv og passiv maktanvendelse

Spørsmålet her er om maktanvendelsen må være av aktiv karakter, eller om også passive maktanvendelser omfattes av begrepet "vold".

Skeie har formulert grensen mellom aktiv og passiv maktanvendelse på en treffende måte. Han uttrykker at det øves aktiv maktanvendelse der A "søker å åpne eller lukke en dør som B holder i stilling; likeså når han søker å rive seg løs fra B, som har grepet han", og passiv der "han selv holder en dør som B vil åpne eller lukke" eller "for å hindre at B får ham med seg, holder seg fast i et dørhåndtak eller en lyktestolpe når B griper ham".⁵⁶

Etter naturlig språklig forståelse må gjerningspersonen foreta en aktiv handling for å rammes av begrepet "vold". Skeie er av samme oppfatning.⁵⁷ Synspunktet deles av Kjerschow som mener at det må kunne konstateres et angrep, og ikke bare ren ulydighet.⁵⁸

I rettspraksis har spørsmålet om passiv maktanvendelse særlig kommet opp i forbindelse med motstand mot pågripelse. I dommen inntatt i Rt-1986-866 hadde tiltalte forsøkt å motsette seg anholdelse ved å slite seg løs fra polititjenestepersonenes grep. Høyesterett påpekte at motstand ved å slite seg løs var av aktiv karakter, og at motstanden derfor måtte regnes som "vold". Høyesterett trakk følgelig en grense mot passive maktanvendelser.

Det kan også vises til dommen referert i Rt-1963-449 hvor tiltalte forsøkte å hindre en

⁵⁴ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 209 og 328.

⁵⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 209.

⁵⁶ Skeie s. 492.

⁵⁷ Skeie s. 492.

⁵⁸ Kjerschow s. 360.

arrestasjon ved å sette bena i bakken og slenge kraftig på overkroppen. Høyesterett var ikke villig til å betegne motstanden som "vold" mot polititjenestepersonene. Å stritte imot ved å sette bena i bakken kombinert med å slenge på overkroppen, er ikke så passivt som Skeies eksempel der tiltalte griper fast i en lykttestolpe eller liknende og således "gjør seg tung". Polititjenestepersonen i sistnevnte dom er likevel ikke involvert i handlingen tiltalte gjør med kroppen slik som i førstnevnte dom der tiltalte sliter seg løs fra polititjenestepersonens grep. Tiltaltes handlemåte i Rt-1963-449 var mer en ulydighet enn et angrep på polititjenestepersonen, og dermed av passiv karakter.

Dommene viser at det i rettspraksis trekkes en grense mellom aktive og passive maktanvendelser.

Spørsmålet om passiv maktanvendelse omfattes av voldsbegrepet har også kommet opp i avgjørelser om trafikkkontroll.

I dommen referert i Rt-1952-424 stoppet ikke tiltalte bilen for kontroll og en polititjenesteperson hoppet opp på stigbrettet på tiltaltes bil. Domsgrunnene nevner ikke noe om de faktiske forhold rundt den fortsatte kjøringen. Høyesterett fant derfor ikke holdepunkter i domsgrunnene for at tiltalte hadde gjort noe for å riste polititjenestepersonen av bilen, og tiltalte ble frifunnet for vold etter strl. 1902 § 127. At vedkommende ble frifunnet grunnet manglende holdepunkt for aktiv opptreden indikerer at passive maktanvendelser faller utenfor.

En liknende sak kom opp i Oslo tingrett i 2003, hvor tiltalte begynte å kjøre bilen mens polititjenestepersonen lå med overkroppen inn gjennom bilvinduet på førersiden.⁵⁹ Tiltalte kjørte bilen frem og tilbake og forsøkte å dytte polititjenestepersonen ut av bilen. Retten uttalte at "situasjonen her lå helt annerledes an enn i Rt-1952-424, i og med at tiltalte *aktivt* forsøkte å få Simensen bort mens han fortsatte å kjøre bilen", og at forholdet i denne saken derfor utvilsomt ble rammet av strl. 1902 § 127 (min kursivering).⁶⁰

Forskjellene i avgjørelsene er at tiltalte i sistnevnte sak opptrådte aktivt for å riste polititjenestepersonen av, noe som ikke ble funnet bevist i førstnevnte. Tingrettsdommen har liten selvstendig vekt, men støtter likevel oppunder at Høyesterett skiller mellom aktive og passive handlinger.

Grensedragningen kan være vanskelig å trekke, se senest LA-2014-128717 hvor en kvinne hadde motsatt seg pågripelse ved å dytte lett til polititjenestepersonen. Lagmannsretten uttalte at voldsutøvelsen var begrenset og lå "nær *den nedre grense* for det man i det hele kan betegne som *aktiv motstand* mot pågripelsen" (min kursivering).⁶¹

⁵⁹ TOSLO-2003-4082.

⁶⁰ TOSLO-2003-4082 (ikke paginert).

⁶¹ LA-2014-128717 (ikke paginert).

Det avgjørende må være hvor involvert polititjenestepersonen er i handlingen tiltalte utfører. Der tjenestepersonen ikke er involvert er maktanvendelsen passiv og faller utenfor begrepet "vold". Passive maktanvendelser vil derimot kunne straffesanksjoneres etter strl. 2005 § 156 som rammer handlinger som hindrer politiets tjenestehandlinger.

4.2.2.6 Unnlatelse

Det kan også stilles spørsmål ved om unnlatelser kan omfattes av begrepet "vold".

Med unnlatelse menes her at polititjenestepersonens pålegg ikke etterkommes, for eksempel ved at en person i trafikken ikke stopper etter tegn fra polititjenestepersonen, eller at en person tross pålegg ikke fjerner seg fra en demonstrasjon vedkommende søker å oppløse. Unnlatelser likner passiv opptreden, idet gjerningspersonen i begge henseender avstår fra å utvise aktivitet.

Bestemmelsen i strl. 2005 § 155 er et handlingsdelikt, og det følger derfor ikke av ordlyden at unnlatelser rammes.

I tidligere refererte Rt-1952-424, hvor tiltalte ikke stoppet bilen for kontroll, ble selve unnlatelsen av å stoppe bilen utelukkende rubrisert under motorvognloven.⁶² Høyesterett bemerket at selve den omstendighet at tiltalte hadde fortsatt å kjøre ikke innebar at han hadde øvet vold mot polititjenestepersonen. Rubriseringen og uttalelsen tas til inntekt for at rene unnlatelser ikke omfattes av virkeområdet til strl. 2005 § 155.

4.2.2.7 Middelbar og umiddelbar maktanvendelse

Bestemmelsen omfatter både middelbare og umiddelbare handlinger.⁶³ Det er derfor uten betydning om gjerningspersonen har gjort handlingene i fortid, for eksempel ved å legge ut feller med selvskudd før en ransakelse eller pågripelse skal finne sted. Betinges volden av en bestemt handling hos polititjenestepersonen, eksempelvis at gjerningspersonen uttaler "hvis du ikke gjør slik, gjør jeg slik" vil forholdet betegnes som trussel fremfor en middelbar maktanvendelse.

4.2.2.8 Hvem/hva maktanvendelsen kan ramme

4.2.2.8.1 Innledning

For at maktanvendelsen skal være innenfor virkeområdet til strl. 2005 § 155, må

⁶² Den opphevede motorvognloven § 16, jf. § 29, som videreføres i vegtrafikkloven § 19, jf. § 31.

⁶³ Tønnesen s. 88 og Kjerschow s. 360.

maktanvendelsen være rettet mot polititjenestepersonens tjenestehandling.⁶⁴ Dersom maktanvendelsen adresseres tjenestepersonen som privatperson eller andre privatpersoner, sanksjoneres forholdet utelukkende etter den alminnelige voldsbestemmelsen i strl. 2005 § 271.

Maktanvendelse som utøves direkte overfor polititjenestepersonen som iverksetter eller forsøker å iverksette en tjenestehandling faller klart innenfor bestemmelsens anvendelsesområde. Spørsmålet blir om en handling som direkte går ut over andre personer, gjenstander eller dyr samtidig kan sies å være rettet mot tjenestepersonens tjenestehandling, slik at den utgjør "vold" etter strl. 2005 § 155.

Ordlyden setter ingen begrensning mht. at maktanvendelsen må ramme polititjenestepersonen selv for å kunne være rettet mot vedkommendes tjenestehandling. Ordlyden åpner følgelig for at maktanvendelser som rammer andre personer mv. samtidig kan rette seg mot tjenestepersonens tjenestehandling og dermed utgjøre "vold".

Forståelsen er også lagt til grunn i rettspraksis. I dommen inntatt i Rt-1989-1243 bemerkes at det etter strl. 1902 § 127 er en "forutsetning at det dreier seg om en voldsutøvelse rettet mot vedkommende tjenestemann, men det er ikke noe vilkår at handlingen fysisk rammer tjenestemannen".⁶⁵

Situasjonen der voldsutøvelsen direkte går ut over andre personer, gjenstander eller dyr vil utdypes hver for seg i det følgende.

4.2.2.8.2 Person

Spørsmålet er om maktanvendelse som direkte rammer en tredjeperson samtidig kan rette seg mot polititjenestepersonens tjenestehandling.

Spørsmålet kommer på spissen i gisselsituasjoner. Den mistenkte raneren tar eksempelvis en bankfunksjonær som gissel, og strammer grepet om gisselets hals hver gang politiet gjør tegn til å nærme seg, for å forhindre pågripelse.

Polititjenestepersonen er ikke direkte gjenstand for volden, idet den rammer bankfunksjonæren som "står imellom" gjerningspersonen og tjenestepersonen. Volden har likevel klart som siktemål å påvirke pågripelsen polititjenestepersonen forsøker å foreta.

Det avgjørende etter ordlyden er at gjerningspersonen ved volden forsøker å påvirke tjenestehandlingen, noe gjerningspersonen her oppnår uten at volden direkte rammer tjenestepersonen. Maktanvendelsens virkning på tjenesteoppdraget vil gjerne være den samme om volden rammer polititjenestepersonen selv eller en privatperson. Formålet om å verne den

⁶⁴ Utdypes i punkt 4.3.2.

⁶⁵ Rt-1989-1243 s. 1245.

offentlige myndighetsutøvelsen tilsier at maktanvendelse som rammer andre personer samtidig kan være rettet mot polititjenestepersonen.

Fra rettspraksis kan en viss støtte utledes fra Rt-1984-686 som behandles i punkt 4.2.2.10. Høyesteretts obiter dictum om enighet med lagmannens oppfatning åpner for at det ikke er avgjørende hvem volden rammer så lenge tjenestehandlingen søkes påvirket. Dommen gir følgende en indikasjon på at vold mot gisler må kunne betraktes som ”vold” etter strl. 2005 § 155.

I teorien har det vært delte meninger om hvorvidt maktanvendelser som ikke rammer tjenestepersonen personlig, men en tredjeperson, utgjør ”vold”. Tønnesen stiller seg positiv til at slike maktanvendelser regnes som ”vold”⁶⁶, mens Bratholm/Matningsdal og Haugen mener slike handlinger heller må regnes som trusler mot tjenestepersonen.⁶⁷ Diskusjon rundt rubriseringen vil ikke ha noe for seg etter strl. 2005 § 155, da vold og trusler blir alternative forøvelsesmåter.

4.2.2.8.3 Gjenstand

En maktanvendelse kan også ramme gjenstander. Det kan eksempelvis tenkes at gjenstander blir kastet ut et bilvindu mot en forfølgende politibil for å hindre fortsatt forfølgelseskjøring. Volden vil her gå ut over bilen uten å påvirke personen inni kjøretøyet direkte. Tilsvarende der gjerningspersonen stikker hull i dekkene på politibilen for å hindre politiet i å innlede en forfølgelseskjøring. Problemstillingen er om vold som rammer en gjenstand samtidig kan være rettet mot polititjenestepersonens tjenestehandling og dermed omfattes av strl. 2005 § 155.

Av ordlyden i strl. 2005 § 155 kan det ikke utledes noe krav til at volden må ramme en person slik som i den rene voldsbestemmelsen i § 271 hvor det heter at volden må øves ”mot en ... person”. I teorien hevdes det at maktanvendelse som rammer gjenstander i realiteten kan være rettet mot en tjenesteperson der handlingen gjøres for å påvirke utførelsen av tjenestehandlingen.⁶⁸

I rettspraksis er det også lagt til grunn at maktanvendelse som rammer gjenstander kan omfattes. I Rt-1973-1314 ble skudd mot en bemannet politibil omfattet. Tilsvarende i Rt-2006-1153, der gjenstander ble kastet mot en forfølgende politibil. Lovanvendelsen ble ikke prøvd av Høyesterett i de to dommene, og den rettskildemessige vekten er derfor lavere enn hvis Høyesterett hadde tatt uttrykkelig stilling til spørsmålet. Lovanvendelsen ble derimot prøvd i Rt-1983-1449, hvor tiltalte ble domfelt for brudd på strl. 1902 § 127 for å ha kastet 10-15 flasker mot en bil som to lensmannsbetjenter oppholdt seg i. Høyesterett uttalte at

⁶⁶ Tønnesen s. 87.

⁶⁷ Bratholm/Matningsdal s. 158 og Haugen s. 111.

⁶⁸ Bratholm/Matningsdal s.146, Skeie s. 492 og Tønnesen s. 84-86. Kjerschow tar ikke samme forbehold om at vold som rammer en gjenstand i realiteten kan være rettet mot en person, jf. s. 360.

“voldshandlinger etter omstendighetene kan rammes av § 127 selv om vedkommende tjenestemann ikke treffes fysisk av handlingen” så lenge handlingene er “rettet mot betjentene”.⁶⁹

I samtlige avgjørelser var politibilene bemannet, slik at det forelå nær tilknytning mellom gjenstanden som ble direkte rammet og polititjenestepersonene. Rammes politibilen når den står parkert utenfor politihuset, vil det ikke være noen slik tilknytning, og handlingen vil da bære preg av å være rent skadeverk etter strl. 2005 § 351. Skadeverket kan hindre polititjenestepersonene i et senere tjenesteoppdrag, men det vil da være mer naturlig å plassere forholdet under den mildere strl. 2005 § 156 som rammer handlinger som hindrer vedkommende i å utføre tjenestehandlinger.

Maktanvendelse som rammer en gjenstand kan følgelig være rettet mot en polititjenesteperson dersom det er nær tilknytning mellom gjenstanden og tjenestepersonen.

4.2.2.8.4 Dyr

Et liknende spørsmål er om maktanvendelse som rammer dyr samtidig kan være rettet mot polititjenestepersonens tjenestehandling. Det kan eksempelvis tenkes at gjerningspersonen kaster stein på politihesten tjenestepersonen sitter på, eller sparker politihunden vedkommende sender etter ham.

Spørsmålet ble avklart i dommen referert i Rt-2008-788. Tiltalte ble stoppet av politiet under et innbruddsforsøk, og løp fra stedet. En politibetjent med tjenestehund tok opp forfølgelsen av tiltalte. Hunden bet seg fast i tiltaltes arm, og politibetjenten fikk lagt tiltalte i bakken. Tiltalte slo og sparket mot hunden, men gjorde ikke vold direkte mot politibetjenten.

Tiltalte ble frifunnet i lagmannsretten, som under dissens mente at strl. 1902 § 127 rent objektivt ikke rammet vold som alene var rettet mot tjenestehunden. Høyesterett opphevet dommen grunnet uriktig lovforståelse.

Høyesterett viste til avgjørelsen inntatt i Rt-1989-1243 sitert innledningsvis i punkt 4.2.2.8.1 hvor det fremgår at forutsetningen for anvendelse av strl. 1902 § 127 er at volden retter seg mot tjenestepersonen, men uttalte at forutsetningen ikke kunne regnes som et absolutt vilkår. Høyesterett la vekt på at tjenestehunden var under politibetjentens umiddelbare kontroll, og at de to opptrådte som en enhet. De måtte derfor identifiseres med hverandre, slik at vold mot tjenestehunden ble likestilt med vold mot tjenestepersonen.

Tilsvarende må legges til grunn ved vold mot politihester som er i operativ bruk.

⁶⁹ Rt-1983-1449 s. 1450. Uttalelsen samsvarer med siterte Rt-1989-1243 innledningsvis i punkt 4.2.2.8.1.

4.2.2.9 Gjerningspersonen anvender annet enn egen person

Det kan oppstå situasjoner der gjerningspersonen ikke anvender egen person for å øve vold, men for eksempel sender en hund på polititjenestepersonen. Bestemmelsen inneholder ikke krav om at gjerningspersonen må anvende egen person for at handlingen skal kunne regnes som "vold". Om gjerningspersonen anvender dyr eller redskap for å øve vold på polititjenestepersonen er følgelig uten betydning.⁷⁰

4.2.2.10 Kan vold mot én polititjenesteperson være vold mot flere?

Et særlig spørsmål er om maktanvendelse som direkte rammer én polititjenesteperson også kan være maktanvendelse mot øvrige polititjenestepersoner i samme tjenesteoppdrag. Spørsmålet er aktuelt der to eller flere utfører tjenesteoppdrag sammen.

Spørsmålet kom opp for Høyesterett i Rt-1984-686. To politibetjenter (C og D) patruljerte sammen. De gikk ut av bilen for å foreta en rutinemessig politikontroll, og kort tid etter rettet domfelte på kloss hold en ladd pistol mot politibetjent C og trakk av. Skuddet gikk gjennom høyre kinn, men fikk ikke dødelig utfall. Umiddelbart etter skuddet forsøkte domfelte å avfyre skudd mot politibetjent D uten å lykkes. Høyesterett dømte for to overtredelser av strl. 1902 § 127, ett for hver politibetjent.

Under lagmannsrettens behandling av saken uttalte lagmannen at

”[d]e to polititjenestemennene utgjorde en patrulje som opererte sammen. Vold mot den ene av de to polititjenestemennene må da også betraktes som vold mot den annen i forbindelse med om det ved volden ble søkt å formå tjenestemannen til å unnlate en tjenestehandling eller hindre ham under en sådan.”⁷¹

Høyesterett bemerker at lagmannens uttalelse synes fremkommet under den forutsetning at lagretten svarte nei på spørsmålet om tiltalte var skyldig i drapsforsøk overfor politibetjent D. I så fall mente Høyesterett at ”lagmannens forståelse av at voldsbegrepet i paragrafen er helt i overensstemmelse med det som er uttalt av Høyesterett i den avgjørelse som finnes i Rt-1983-652”.⁷²

Lagretten svarte derimot ja på spørsmålet om drapsforsøk overfor D, og Høyesterett mente da at det utvilsomt forelå en voldsanvendelse også overfor D i relasjon til strl. 1902 § 127. Tiltalte ble derfor domfelt for to brudd på strl. 1902 § 127.

⁷⁰ I den retning også Kjerschow s. 360 og Bratholm/Matningsdal s. 146.

⁷¹ Rt-1984-686 s. 687.

⁷² Rt-1984-686 s. 688.

Dersom lagmannens uttalelse ble lagt til grunn, ville volden blitt regnet for utøvd også mot politibetjent D uavhengig av om gjerningspersonen forsøkte å øve vold mot D. At det ble funnet bevist at gjerningspersonen *faktisk forsøkte* å øve vold også mot D skulle etter uttalelsen ikke blitt tillagt den betydning at det forelå to overtredelser av samme bestemmelse.

Det er derfor vanskelig å få resultatet og uttalelsen om at "[v]old mot den ene av de to polititjenestemennene må da også betraktes som vold mot den annen" til å stemme overens.

Jeg tolker Høyesteretts enighet med lagmannens forståelse av voldsbegrepet som gitt på samme forutsetning som lagmannens uttalelse synes gitt på, nemlig at lagretten svarte nei på spørsmålet om drapsforsøk overfor D. Da denne forutsetningen ikke stod seg, må uttalelsen betraktes som et obiter dictum. I tråd med rettskildelæren vil uttalelsen da måtte tillegges noe mindre vekt.⁷³ Avgjørelsen etterlater likevel tvil.

Gjeldende påtalepraksis er at det tas ut tiltale for ett brudd på bestemmelsen selv om volden angivelig skal ha skjedd mot flere polititjenestepersoner. Vold mot hver av polititjenestepersonene blir altså ikke delt inn i flere poster, men blir brukt i beskrivelsen av hvorfor bestemmelsen menes overtrådt. Se til illustrasjon LB-2012-177577-2 hvor tiltalen lød på *ett* brudd på strl. 1902 § 127, og grunnlaget var voldsutøvelse mot fire ulike polititjenestepersoner. Påtalepraksisen taler følgelig for at vold mot én polititjenesteperson også vil utgjøre vold i relasjon til øvrige i samme tjenesteoppdrag.

Påtalepraksisen er i tråd med formålet til strl. 2005 § 155. Bestemmelsen skal sikre at tjenestehandlingene blir utført. Der tjenestehandlingen søkes påvirket gjennom vold og trusler er det den offentlige myndighetsutøvelsen som rammes. Om det er én eller flere polititjenestepersoner som fornærmes gjennom volden vil den like fullt påvirke den offentlige myndighetsutøvelsen. At det er tale om vold mot flere polititjenestepersoner vil da først kunne ha betydning for straffutmålingen. Alle tjenestepersonene som rammes vil vernes som privatperson etter strl. 2005 §§ 271 flg.

Det avgjørende er derfor om siktede oppnår eller søker å oppnå en påvirkning på en tjenestehandling dersom volden utøves mot en annen polititjenesteperson. Dersom polititjenestepersonen A foretar en kroppsvisitasjon og slag tildeles polititjenestepersonen B som står ved siden at, vil kroppsvisitasjonen A utfører klart kunne påvirkes. Vold mot den ene polititjenestepersonen vil således bli regnet som vold også mot den andre i relasjon til strl. 2005 § 155. Da det er den offentlige myndighetsutøvelse som fornærmes, må det riktige være at forholdet rammes som én overtredelse av bestemmelsen.

⁷³ Om betydningen av obiter dictum se Eckhoff s. 172-173.

4.2.3 Trussel

4.2.3.1 Innledning

Det andre alternative virkemiddelet gjerningspersonen kan anvende for å påvirke eller forsøke å påvirke polititjenestepersonen til å foreta eller unnlate en tjenestehandling er ”trusler”, jf. strl. 2005 § 155 (1).

Tilsvarende som ved behandlingen av voldsbegrepet vil jeg analysere ulike spørsmål knyttet til trusselbegrepet. Jeg starter med å vurdere om trusselbegrepet skal forstås likt som ellers i straffeloven, etterfulgt av en kort omtale av trusselens art. I punkt 4.2.3.4 og 4.2.3.5 vurderes det om strl. 2005 § 155 stiller krav til trusselens innhold og hvem trusselen må ramme. Videre behandles situasjonen der truslene skal foranlediges av andre enn gjerningspersonen selv. Avslutningsvis reises det spørsmål til hvem trusselen må fremsettes overfor, etterfulgt av en kort bemerkning angående middelbare trusler.

4.2.3.2 Trusselbegrepet for øvrig i straffeloven

Begrepet ”trusler” er ikke definert rettslig verken i lovtekst, forarbeider eller rettspraksis. I dagligtale tolkes ”trusler” som at en person forsøker å påvirke en annen person til å gjøre eller unnlate noe på en måte som oppleves ubehagelig for den som utsettes for påvirkningsforsøket.⁷⁴ Trusler blir således anvendt som et maktmiddel for å påvirke en persons handlemåte.

Begrepet er brukt flere steder i strl. 2005, eksempelvis i § 263 (viderefører strl. 1902 § 227⁷⁵). Strl. 2005 § 263 er en ”ren” trusselbestemmelse⁷⁶, og vurderingen av om trusselbegrepet i straffeloven har likt innhold kan derfor foretas ved å sammenholde strl. 2005 § 155 med § 263.

For at det skal foreligge en trussel i relasjon til strl. 2005 § 263 kreves det at trusselen er ”egnet til å fremkalle alvorlig frykt”. Et slikt krav følger ikke av strl. 2005 § 155.⁷⁷ Betydningen av forskjellen kom på spissen i Rt-2004-1961 hvor tiltalte hadde fremsatt drapstrusler mot to polititjenestepersoner. Tiltalte var på tidspunktet meget beruset, og omstendighetene gjorde at drapstruslene ikke var egnet til å fremkalle frykt hos polititjenestepersonene. Tiltalte ble derfor frifunnet for overtredelse av § strl. 1902 § 227, men dømt etter strl. 1902 § 128.

En annen forskjell er at trussel etter strl. 2005 § 263 betinger at det trues med ”straffbar

⁷⁴ Se videre Kjerschow s. 363 og s. 559.

⁷⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) pkt. 16.5.

⁷⁶ Omtales som en ”ren” trusselbestemmelse da den rammer trusler som sådan.

⁷⁷ Eksempelvis Rt-2004-1961.

atferd”, noe § 155 ikke krever.⁷⁸

Forskjellene mellom trusselbegrepene som er anvendt er annerledes enn forskjellene i voldsbegrepet, da det ved vold ikke kreves noe ytterligere til gjerningsbeskrivelsen slik som her. Som nevnt under den tilsvarende vurderingen av voldsbegrepet, vil bestemmelsens formål som vern om offentlig myndighetsutøvelse prege begrepsforståelsen også her slik at trusselen som sådan ikke er det sentrale, men at det gjennom denne forsøkes å påvirke tjenesteutførelsen.

4.2.3.3 Trusselens art

Hva gjelder trusselens art heter det i motivene at trusler er ”erklæret straffbare uansett deres Art, hvad ingen nærmere Begrundelse kræver”.⁷⁹ Trusselen må følgelig ikke være av en bestemt art for å rammes av strl. 2005 § 155.

Trusler kan eksempelvis fremsettes gjennom ord, muntlig eller skriftlig, gjennom handling eller konkludent adferd, og gjennom tegn. Trusler kan også overbringes via tredjepersoner.⁸⁰

4.2.3.4 Trusselens innhold

4.2.3.4.1 Innledning

Særlig to spørsmål er sentrale når det gjelder trusselens innhold. Det første spørsmålet er om strl. 2005 § 155 stiller krav til innholdet i gjerningspersonens trussel, nærmere bestemt om det må truses med noe rettsstridig. Dette behandles i punkt 4.2.3.4.2. Det andre spørsmålet er om bestemmelsen stiller krav til innholdet i polititjenestepersonens tjenestehandling, altså om tjenestehandlingen som søkes oppnådd må innebære at tjenestepersonen, ved å gi etter for trusselen, må opptre tjenstlig urettmessig. Dette behandles i punkt 4.2.3.4.3.

4.2.3.4.2 Innholdet i gjerningspersonens trussel

Spørsmålet er om det truende må ha et rettsstridig innhold for å rammes av strl. 2005 § 155.

Følgende situasjon kan tenkes: polititjenesteperson A forsøker å foreta en pågripelse av B. B truer A med å anmelde ham for unødvendig fysisk maktbruk i forbindelse med en oppløsning av en demonstrasjon uken i forveien (politiloven § 6) dersom pågripelsen ikke opphører.

B ville i eksempelet vært fullt berettiget til å foreta anmeldelsen han truer med, idet anmeldelse er en lovlig handling. Kan trussel om rettmessige forhold likevel være i strid med

⁷⁸ Nærmere omtale om trusselens innhold i punkt 4.2.3.4.

⁷⁹ SKM s. 152.

⁸⁰ Se Auglend s. 932 og Skeie s. 125-126.

strl. 2005 § 155?

Bestemmelsens ordlyd stiller ikke krav til trusselens innhold. Avgjørende etter ordlyden er at gjerningspersonen ved trusselen påvirker eller forsøker å påvirke polititjenestepersonen til å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling. Selv en trussel om lovlig anmeldelse vil kunne påvirke polititjenestepersonen. Etter ordlyden vil således både rettmessige og urettmessige trusler kunne rammes.

Ut i fra rimelighets- og rettssikkerhetshensyn må det likevel gå en grense for når rettmessige uttalelser kan medføre straffeansvar etter bestemmelsen. Borgerne må, i lys av ytringsfriheten, kunne gi beskjed dersom de mener seg urettmessig behandlet, og at de vil foreta rettmessige skritt for å forfølge situasjonen dersom den ikke opphører.

Tønnesen er av samme oppfatning, og fremholder at det må trekkes en grense mellom tilfeller hvor ”trusselen” bærer preg av å være et rent informasjonsutsagn og hvor ”trusselen” gis i ren sjikanehensikt.⁸¹ Han fremholder videre at utsagn om å ville klage over tjenestehandlingen polititjenestepersonen er i ferd med å foreta, som utgangspunkt må plasseres i førstkommende kategori. Motsatt der utsagnet gjelder en annen tjenestehandling enn den som er i ferd med å foretas.

Tønnesen gir ingen nærmere begrunnelse for hvorfor tidsaspektet må tillegges betydning for grensen mellom informasjonsutsagn og sjikaneutsagn. Den bakenforliggende forskjellen tidsaspektene medfører kan begrunne synspunktet. Der trusselen knytter seg til en handling som foregår, er trusselen egnet til å være et informasjonsutsagn om forfølgelse av situasjonen som skjer. Der trusselen fremsettes i forbindelse med noe som har foregått i fortiden, bærer trusselen mer preg av å være ren sjikane. Dersom person B er av den oppfatning at polititjenesteperson A oppløste en demonstrasjon på en unødvendig brutal måte, burde B ha anmeldt forholdet, og ikke båret på dette for å ha noe å trekke frem dersom han selv skulle komme i ubehagelig kontakt med politiet.

Trusler om rettmessige forhold kan følgelig være i strid med strl. 2005 § 155.⁸² Avgjørende er *måten* trusselen brukes på i lys av de konkrete omstendighetene.

Handlingsmåter eller utsagn som etter sin karakter er egnet til å fremstå som trusler, behøver ikke å være det etter en nærmere vurdering. Konteksten kan medføre at meningsinnholdet må tolkes annerledes enn det objektivt sett er grunnlag for. En uttalelse til en polititjenesteperson om at ”jeg skal slå deg” blir meget forskjellig om den fremsettes under en pågrep eller under en konkurranse i pilkasting på 17.mai.

Synspunktet er i samsvar med praksis, se eksempelvis Rt-2002-846. Trusselen i kjennelsen hadde følgende innhold: ”jeg tror bare du skal droppe anmeldelsen ellers kommer det til å gå

⁸¹ Tønnesen s. 94, jf. også LF-2012-32961.

⁸² Jf. også Kjerschow s. 363, Skeie s. 494 og Bratholm/Matningsdal s. 158.

deg ille” eller lignende. Isolert kunne uttalelsen være alt fra en harmløs spøkefull uttalelse til en trussel om fysisk vold. Lagmannsretten tolket uttrykket ”ellers kommer det til å gå deg ille” som en trussel om fysisk vold, noe Høyesterett var enig i. Foranledningen til trusselen var en legemsbeskadigelse der siktede hadde skallet til fornærmede slik at en tann ble brukket, og trusselen var fremsatt for at fornærmede skulle trekke anmeldelsen for dette forhold. Foranledningen ble avgjørende for tolkningen av uttalelsen.⁸³

Den ovenfor nevnte kjennelsen gjaldt trussel for motarbeidelse av rettsvesenet etter strl. 1902 § 132a som videreføres i strl. 2005 § 157. Mens strl. 2005 § 155 rammer trusler mot å foreta en anmeldelse, rammer § 157 tilfellet der anmeldelsen er gjort, men der trusselen søker å oppnå at anmeldelsen tilbaketrekkes. Selv om bestemmelsene har tidsmessige ulike virkefelt⁸⁴, er innholdet i trusselbegrepet i de to bestemmelsene likt.

4.2.3.4.3 Må tjenestehandlingen som søkes oppnådd innebære at tjenestepersonen, ved å gi etter for trusselen, opptrer tjenstlig urettmessig?

Det neste spørsmålet er om tjenestehandlingen som søkes oppnådd må innebære at polititjenestepersonen, ved å gi etter for trusselen, opptrer tjenstlig urettmessig. Et bekreftende svar vil innebære at trusler for å oppnå rettmessige tjenestehandlinger faller utenfor virkeområdet til strl. 2005 § 155.

Det følger av ordlyden i strl. 1902 § 128 at gjerningspersonen må påvirke polititjenestepersonen til å foreta eller unnlate å foreta en ”uretmæssig” tjenestehandling. Urettmessighetskravet videreføres ikke i strl. 2005 § 155.⁸⁵ Endringen medfører en nykriminalisering, idet en gjerningsperson som ved trusler forsøker å påvirke tjenestepersonen til å foreta en rettmessig tjenestehandling også vil rammes av bestemmelsen.

Endringen i rettstilstanden er praktisk viktig. Illustrerende er dommen referert i Rt-2013-1534. Saken gjaldt en kvinne som tok med seg en kniv til et offentlig kontor og truet med å bruke denne på seg selv dersom hun ikke fikk snakke med sin saksbehandler.

Høyesterett la til grunn at ”straffeloven § 128 ikke rammer den som truer en offentlig tjenestemann til å utføre en handling som skal gi gjerningsmannen noe han i utgangspunktet har krav på, men som tjenestemannen av ulike grunner ikke kan utføre akkurat der og da”.⁸⁶ Det ville ikke vært urettmessig av saksbehandleren å ha en samtale med kvinnen, og forholdet falt derfor utenfor virkeområdet til strl. 1902 § 128. Kvinnen ville blitt straffet dersom vurderingen hadde vært foretatt etter strl. 2005 § 155.

⁸³ Se også Rt-1950-648 hvor Høyesterett fremhevet at trussel om å ”ta” en person kunne bety alt fra bebreidende bemerkning til fysisk vold, alt etter omstendighetene trusselen er fremsatt i.

⁸⁴ Se punkt 2.3.

⁸⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 210 og 329.

⁸⁶ Rt-2013-1534 avsnitt 11. Sml. Rt-2004-1464

Endringen er i forarbeidene begrunnet med at trusler for å oppnå rettmessige tjenestehandlinger er like straffverdige.⁸⁷ Uavhengig av om det som søkes oppnådd fordrer at polititjenestepersonen opptrer rettmessig eller urettmessig, vil trusselen være et anslag mot offentlig myndighetsutøvelse. Formålet med bestemmelsen, som er å verne offentlig myndighetsutøvelse, taler da for at bestemmelsen kommer til anvendelse også i de tilfeller polititjenestepersonen trues til å gjøre noe rettmessig. Nykriminaliseringen har derfor gode grunner for seg.

4.2.3.5 Hvem trusselen må ramme

Det kan stilles spørsmål ved om det etter strl. 2005 § 155 kan ha betydning *hvem* ondet eller ubehageligheten det trues med vil ramme dersom trusselen realiseres.

Etter bestemmelsens ordlyd og i lys av dens formål er trusselens adressat polititjenestepersonens myndighetsutøvelse. Det kreves derfor ikke at trusselen må ramme polititjenestepersonen selv. Avgjørende er at trusselen er egnet til å påvirke myndighetsutøvelsen.⁸⁸

En situasjon som forekommer i praksis er at gjerningspersonen fremsetter trusler som går ut på å skade polititjenestepersonens familie. Det kan også tenkes at det trues med at den lokale butikken vil sprenges i luften. Realiseres trusselen vil handlingen neppe ramme polititjenestepersonen selv, men det vil ramme den orden, trygghet og sikkerhet polititjenestepersonen er satt til å verne om, og vil derfor utgjøre en trussel i relasjon til strl. 2005 § 155.

4.2.3.6 Fremsettelse av trusler som skal effektueres av andre

Spørsmålet er om det etter strl. 2005 § 155 må sondres mellom trusler som avsenderen skal effektuere selv, og trusler som skal effektueres av andre.

Det kan tenkes situasjonen der gjengleder A ringer hjem til polititjenesteperson Y og truer med at gjengmedlem B og C vil tenne på polititjenestepersonens hytte dersom han ikke frafaller en siktelse mot A.

I eksempelet skal påtenningen det trues med ikke foretas av den truende A selv, men av hans to hjelpere. Den straffeberettigede etter strl. 2005 § 155 er ”[d]en som ved [...] trusler” påvirker eller forsøker å påvirke tjenestehandlingen. Det straffbare etter bestemmelsen er å fremsette trusselen, og det har følgelig ingen betydning om trusselen skal effektueres av den truende selv eller andre.

⁸⁷ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 210.

⁸⁸ Polititjenestepersoners tjenesteplikter er nærmere omtalt i pkt. 2.1.

Kjerschow er av samme oppfatning, men under forutsetning av at den truende kan bestemme over personen/-e som skal iverksette det truende.⁸⁹ Uten denne betingelsen mener han trusselen blir en tom trussel. Hvorvidt synspunktet kan stå seg, er uklart. En manglende stillingtagen til spørsmålet i forarbeidene kan tilsi at det ikke er tilsiktet noen realitetsendring, slik at avsenderen må kunne bestemme over personen som skal effektivere trusselen.

De lege ferenda vil en avgrensning mot slike tomme trusler ikke ha gode grunner for seg. For mottakeren av trusselen vil det være vanskelig å vite om den truende faktisk har slik bestemmende myndighet overfor personen/-e som skal effektivere det truende. En slik (kald) kalkulert risiko bør det ikke være opp til mottakeren av trusselen å foreta. Formålet med bestemmelsen er å verne offentlig myndighetsutøvelse, og så vel en tom som en reell trussel kan medføre at polititjenestepersonen avstår fra tjenesteoppdrag som han ellers ville utført i tråd med tjenesteplikten.

4.2.3.7 Hvem trusselen må fremsettes overfor

Spørsmålet er om trusselen må fremsettes direkte overfor den som utfører tjenestehandlingen som trusselen søker å påvirke, eller om strl. 2005 § 155 kan anvendes også i de tilfeller hvor trusselen fremsettes overfor andre personer.

Situasjonen med trussel om påtenning av hytten kan endres slik at siktede A ikke fremsetter trusselen overfor polititjenestepersonen, men heller overfor konen.

Etter ordlyden er det ingen betingelse om at trusselen må fremsettes direkte overfor den trusselen søker å påvirke for at den skal rammes av strl. 2005 § 155. Av kravet om at trusselen må påvirke eller være egent til å påvirke en ”tjenestehandling” kan det likevel utledes at trusselen må komme til polititjenestepersonens kunnskap. Det er først når trusselen kommer til dennes kunnskap at trusselen vil kunne påvirke tjenesteutførelsen. Hvem trusselen direkte fremsettes overfor vil etter ordlyden da ikke ha betydning så lenge kunnskap om trusselen når tjenestepersonen.

I teorien er spørsmålet berørt i relasjon til den rene trusselbestemmelsen i strl. 1902 § 227. Urbye og Kjerschow mener det er likegyldig hvem trusselen fremsettes overfor så lenge den fremsettes med bevissthet om at trusselens budskap vil nå personen handlingen skal gå ut over.⁹⁰ Oppfatningen er i tråd med ordlyden. Motsatt hos Skeie som mener trusselen må være fremsatt overfor den handlingen skal ramme.⁹¹ Skeie tar likevel forbehold for situasjonen der trusselen skal ramme vedkommendes pårørende og venner. Legges Skeies oppfatning til grunn, må ordlyden tolkes innskrenkende.

⁸⁹ Kjerschow s. 363.

⁹⁰ Urbye s. 232-233 og Kjerschow s. 572.

⁹¹ Skeie s. 125.

Spørsmålet er ikke berørt verken i forarbeidene til straffeloven av 1902 eller 2005. Spørsmålet kom derimot opp for Høyesterett i dommen inntatt i Rt-1984-1197. Spørsmålet var om drapstrusler mot siktedes fraseparerte mann fremsatt til riksadvokaten og riksadvokatfullmektigen var omfattet av trusselbegrepet.

Høyesterett fremhever at Skeie sitt synspunkt vil innebære at bestemmelsen må tolkes innskrenkende, noe det ikke er holdepunkt for i forarbeidene. Videre uttales:

“Etter min mening taler reelle hensyn sterkt for å anvende straffebestemmelsen fullt ut etter sin ordlyd også i tilfeller hvor truselen blir fremsatt overfor en annen enn den det straffbare forhold skal ramme. Paragrafen er et faredelikt hvor faren – frykten for at truselen iverksettes – er skapt allerede ved at truselen er fremsatt, selv om det er skjedd overfor en som ikke direkte skal rammes ved iverksettelsen.”⁹²

Høyesteretts synspunkt er i samsvar med ordlyden og Urbye og Kjerschows oppfatning. Lovforståelsen er senere stadfestet av Høyesterett i kjennelsen Rt-1992-1122.

Teorien og avgjørelsene gjaldt tolkningen av trusselbegrepet i den rene trusselbestemmelsen i strl. 1902 § 227. Trusselbegrepet har som vist under punkt 4.2.3.2 visse innholdsmessige forskjeller, men når det gjelder hvem truselen må fremsettes overfor er det ingen forskjell. Teorien og avgjørelsene gir derfor uttrykk for gjeldende rett også i henhold til strl. 2005 § 155.

Trusselen fremsatt overfor polititjenestepersonens kone i det skisserte eksempelet vil derfor rammes av strl. 2005 § 155.

4.2.3.8 Middelbar – umiddelbar trussel

Tilsvarende som ved vold trenger truselen ikke å fremsettes samtidig som tjenestehandlingen pågår. Det vil også være en trussel etter strl. 2005 § 155 der truselen fremsettes lang tid i forveien, og også om den er betinget av en bestemt handling hos polititjenestepersonen. At også middelbare trusler omfattes er nødvendig for at bestemmelsen skal gi det tilsiktede vernet om offentlig myndighetsutøvelse.

⁹² Rt-1984-1197 s. 1198.

4.2.4 Grensen mellom vold og trusler

4.2.4.1 Betydning å trekke en klar grense?

Det kan være vanskelig å trekke en klar grense mellom vold og trusler. Som nevnt under punkt 4.2.2.8.2 er det ulike meninger om hvor gisselsituasjoner skal plasseres.

Vold og trusler har etter strl. 1902 §§ 127 og 128 ulik strafferamme, hvilket tilsier at det har betydning å trekke en klar grense.⁹³ Betydningen blir trolig mindre når strl. 2005 § 155 trer i kraft, ettersom forøvelsesmåtene da blir alternativer med lik strafferamme.

Dagens skille mellom strl. 1902 §§ 127 og 128 ved at sistnevnte bare kommer til anvendelse der gjerningspersonen søker å påvirke polititjenestepersonen til å foreta en *urettmessig* tjenestehandling blir som nevnt ikke videreført. Virkeområdet blir derfor likt for vold og trusler, hvilket tilsier at det ikke har betydning å trekke en klar grense etter ikrafttreddelsen av strl. 2005 § 155.

Departementet har fremhevet at vold og trusler i relasjon til strl. 2005 § 155 er like straffverdige alternativer.⁹⁴ Det skal ved ikrafttreddelsen av strl. 2005 § 155 følgelig ikke være grunn til å skille mellom forøvelsesmåtene i straffutmålingen.

At det ikke vil ha betydning å trekke en klar grensen vil trolig effektivisere påtalemyndighetens arbeid, da tiltalen kan lyde på ”ved vold eller trusler” uten nærmere rubrisering.

4.2.4.2 Konkurrences

Dersom gjerningspersonen fremsetter trusler og utøver vold mot polititjenestepersonen vil dette etter strl. 1902 være brudd på både §§ 127 og 128. Sammenslåingen av virkemidlene til alternative forøvelsesmåter i strl. 2005 § 155 reiser spørsmål om gjeldende idealkonkurrenspraksis kan videreføres.

Konkurrensspørsmålet er ikke berørt i forarbeidene. Ettersom virkemidlene blir alternativer i samme straffebud, vil straffebudet være overtrådt uavhengig av om det øves vold *og/eller* trusler. Det vil da bli kunstig å anse utøvelse av både vold og trusler i forbindelse med samme tjenestehandling som to brudd på samme straffebud.

Strl. 2005 § 155 beskriver to alternative atferds kategorier, noe Røstad kaller en ”enhetsforbrytelse”.⁹⁵ Røstad er av den oppfatning at slike enhetsforbrytelser ekskluderer

⁹³ Motsetningsvis Rt-1995-521 s. 522 hvor Høyesterett uttalte at grensdragningen ikke er avgjørende der subsumeringen ikke har betydning for straffutmålingen i den konkrete saken.

⁹⁴ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 210.

⁹⁵ Se nærmere Røstad s. 266-267.

sideordnet anvendelse av straffebudet ved gjentatte handlinger, slik at det bare vil foreligge ett lovbrudd tross flere handlinger.

Dersom gjerningspersonen både truer og øver vold vil kombinasjonen av virkemidlene trolig avspeiles i straffutmålingen. Det er liten grunn til å tro at en gjerningsperson som både truer og øver vold etter ikrafttredelse av strl. 2005 § 155 vil komme rimeligere fra forholdet enn før ikrafttredelsen.

4.3 Egnet til å påvirke en tjenestehandling

4.3.1 Innledning

Det er ikke tilstrekkelig til domfellelse etter strl. 2005 § 155 at det øves vold eller gis trusler. Volden og/eller trusselen må være rettet mot en ”tjenestehandling”, og ”påvirke” eller være et forsøk på å påvirke tjenestehandlingen, jf. strl. 2005 § 155.

Jeg vil i det følgende analysere begrepet ”tjenestehandling”, og vurdere hvorvidt det kan foreligge en ”tjenestehandling” ved myndighetsoverskridelse. Jeg vil deretter se nærmere på kravet om at volden og/eller trusselen må ”påvirke” tjenestehandlingen og den tidsmessige begrensningen påvirkningskravet setter på bestemmelsens virkeområde. Avslutningsvis vurderes det om påvirkningskravet kan ha innvirkning på hvilken styrke voldsutøvelsen må ha for å rammes av straffebudet.

4.3.2 Volden og/eller trusselen må være rettet mot en tjenestehandling

4.3.2.1 Begrepet ”tjenestehandling”

For at volden og/eller trusselen skal være straffbar, må den etter ordlyden være rettet mot en ”tjenestehandling”, jf. strl. 2005 § 155. Bestemmelsens formål er som tidligere nevnt ikke å verne polititjenestepersonen i ethvert henseende, men når vedkommende opptrer i stillingen som polititjenesteperson.

Kravet om at siktede må forsøke å påvirke en tjenestehandling er i forarbeidene til strl. 1902 omtalt slik:

”Som det vil sees, rammer denne Bestemmelse ikke ... ethvert Tilfælde, hvor der øves Vold mod en offentlig Tjenestemand under Udøvelsen af hans Tjeneste eller paa Grund af hans Tjenestehandlinger, men kun forsaavidt det har været Hensigten med Voldshandlingen at øve Indflydelse paa Vedkommendes *tjenestlige Optræden*” (min

kursivering).⁹⁶

Begrensningen medfører at det bare er voldshandlinger myntet på offentlig myndighet som omfattes.

Spørsmålet om det ble utført en ”tjenestehandling” kom på spissen i Rt-1988-1391. En politimann ble påkjørt bakfra, og under avklaringen av forholdet kom en ungdomsgjeng bort til ham og opptrådte truende. Den truende atferden resulterte i at politimannen mottok et slag fra den ene ungdommen. Avklaringen av påkjørselen var noe politimannen gjorde i kraft av privatperson, men spørsmålet var om politimannen forsøkte å iverksette en pågripelse da slaget ble tildelt, slik at slaget påvirket en tjenestehandling. Byrettens beskrivelse tydet snarere på at politimannen ønsket å komme seg raskest mulig bort fra stedet, og ungdommen ble derfor frifunnet. Kjennelsen må leses slik at resultatet hadde blitt motsatt dersom politimannen før slaget hadde besluttet å pågripe ungdommene, ettersom slaget da kunne påvirket pågripelsen.

Spørsmålet blir da hva som skal regnes som en ”tjenestehandling”.

Begrepet ”tjenestehandling” kan etter ordlyden forstås som de handlinger tjenestepersonen har kompetanse eller myndighet til å foreta. Polititjenestepersoners myndighet er regulert i politiloven og politiinstruksen. Politimyndigheten medfører også adgang til om nødvendig å anvende makt for å gjennomføre oppgavene.⁹⁷

Polititjenestepersoners myndighet kan deles inn i stedlig, saklig, tidsmessig og personell myndighet. Dersom tjenestepersonen utfører handlinger innenfor de fastsatte rammer, vil vedkommende klart utføre en ”tjenestehandling”. Spørsmålet om det foreligger en ”tjenestehandling” kommer på spissen der polititjenestepersonen handler i fritiden og utenfor sitt tjenestedistrikt.

I kjennelsen referert i Rt-1970-1045 ble en sivilt antrukket politimann på vei hjem fra jobb utsatt for vold av to menn. Politimannens tjeneste for dagen var slutt, men han foretok likevel en pågripelse av mennene. Høyesterett uttalte at

”[d]ersom politikonstabelen i denne situasjon mente at de domfeltes forhold gjorde det nødvendig å pågripe dem, f.eks. for å få brakt deres identitet på det rene og få etterforskningen av deres forhold i gang, og hans vurdering for så vidt var rimelig og fornuftig, lå det etter mitt syn innenfor området for hans alminnelige tjenesteplikt som

⁹⁶ Ot.prp.nr.24 (1898-1899) s. 24.

⁹⁷ Polititjenestepersoners adgang til maktbruk er regulert i politiloven § 6 (4) og politiinstruksen § 3-2.

politimann å foreta pågripelse, og pågripelsen var da en tjenestehandling.”⁹⁸

At handlingen fant sted i tjenestepersonens fritid var følgelig irrelevant for om pågripelsen kunne karakteriseres som en ”tjenestehandling”.

Politiinstruksen § 6-2 pålegger polititjeneste i fritiden på nærmere bestemte vilkår. Polititjenestepersoner som på bakgrunn av en tjenesteplikt inntreffer i tjeneste i fritiden må derfor klart regnes for å utføre en ”tjenestehandling”.

Løsningen blir tilsvarende der polititjenestepersoner plikter å handle utenfor sitt tjenestedistrikt.⁹⁹

4.3.2.2 Myndighetsoverskridelse

Politiet er tillagt et vidt spekter av arbeidsoppgaver som skal utføres i en ofte krevende arbeidssituasjon.¹⁰⁰ Det kan derfor forekomme tilfeller der myndigheten overskrides.

Begrepet myndighetsoverskridelse brukes her i to betydninger. For det første menes overskridelse av den ytre kompetanserammen polititjenestepersonen er gitt etter loven, altså overskridelse av personell, tidsmessig, saklig eller stedlig myndighet. For det andre menes overskridelser som følge av at polititjenestepersonen feilbedømmer de faktiske forhold. Overskridelser av interne instruksjoner, forutsatt at instruksjonen er innenfor lovens kompetansemessige rammer, holdes utenfor da slike overtredelser er et internt anliggende.

Spørsmålet blir om handlinger som ikke dekkes av polititjenestepersonens myndighet kan være en ”tjenestehandling” i relasjon til strl. 2005 § 155. Bekreftende svar vil innebære at tjenestehandlingen gis et strafferettslig vern ved myndighetsoverskridelser.

I forlengelsen av myndighetsoverskridelser kan det reises interessante spørsmål om borgernes lydighetsplikt og adgang til å utøve nødverge.¹⁰¹ Med hensyn til oppgavens problemstilling vil det imidlertid føre for langt å belyse hvordan lydighetsplikten og adgangen til nødverge stiller seg ved myndighetsoverskridelser. Spørsmålet her blir utelukkende om handlingen, tross myndighetsoverskridelsen, kan være en ”tjenestehandling” i lovens forstand.

Som nevnt kan begrepet ”tjenestehandling” forstås som de som handlinger tjenestepersonen etter loven er berettiget og forpliktet til å foreta i lys av politimyndigheten. Ordlyden reserveres da til lovlige tjenestehandlinger, slik at myndighetsoverskridelser ikke nyter vern.

⁹⁸ Rt-1970-1045 s. 1047.

⁹⁹ Plikten følger av politiinstruksen § 7-2 (2). Tilsvarende Skeie s. 493 og Tønnesen s. 23-30. Motsatt Kjerschow s. 361, men dette er skrevet før gjeldende statspolitiordning slo igjennom, og kan ikke stå seg.

¹⁰⁰ Se nærmere punkt 2.1.

¹⁰¹ Hjemlet i politiloven § 5 og strl. 2005 § 18.

I lys av bestemmelsens formål kan ordlyden også tolkes som de handlinger polititjenestepersonen foretar med offentlige interesser for øyet. Utenfor faller da handlinger foretatt for private formål. Med en slik forståelse vil eventuelle myndighetsoverskridelser ikke ha betydning.

Skeie har uttalt at ”(d)et vil gjøre et meget betenkelig skår i den offentlige ordensmakt om den som mener seg forurettet ved en tjenestehandling, og dessuten enhver annen, skulle være ansvarsfri for et inngrep dersom det viser seg at handlingen ikke var materielt berettiget.”¹⁰² Skeie mener følgelig at handlingene polititjenestepersonen utfører må ha et visst vern tross myndighetsoverskridelser.

Skeies synspunkt kan diskuteres. På den ene siden har synspunktet gode grunner for seg, da manglende vern ved myndighetsoverskridelser nærmest kan være en oppfordring til å stille spørsmålsteget ved handlinger polititjenestepersoner foretar. Vedkommendes autoritet kan svekkes og deres arbeidsmiljø bli atskillig mer krevende dersom det åpnes for at allmennheten selv skal foreta en vurdering av politiets myndighet i ethvert henseende, og kunne sette seg til motverge dersom man ikke er av samme oppfatning som den profesjonelle aktør.

Det må antas at antall tilfeller med motstand også mot lovlige tjenestehandlinger vil øke jo sterkere man fastholder et prinsipp om at bare lovlige handlinger er vernet.¹⁰³ Med hensyn til politiets innsatsvilje kan dette føre til at de vegrer seg for å gripe inn i situasjoner der de er usikker på om borgeren vet at de handler innenfor sin myndighet i frykt for å bli møtt med vold eller trusler. En avventende innsatsvilje vil som vist i punkt 2.1 kunne gå på bekostning av lovlige og ønskede tjenesteoppdrag.

På den andre siden vil tilbakeholdenhet i de situasjoner tjenestepersonen er usikker på sin myndighet kunne være positiv for borgernes tillit og autoritet til politietaten. Dersom det bare gripes inn der tjenestepersonen er sikker på rettmessigheten, vil dette kunne øke tillitten til politiet som samfunnets sikrer av lov og orden. Grensedragningen vil dessuten kunne bli vanskelig å trekke dersom det først åpnes for at ulovlige tjenestehandlinger nyter vern av bestemmelsen.

Skeie tar ved sitt synspunkt forbehold om at tjenestepersonen handler i god tro og at uerstattelige verdier ikke står på spill. Dersom polititjenestepersonen er seg bevisst at handlingen han foretar er utenfor hans myndighet, vil det neppe foreligge en tjenestehandling som berettiger vern.¹⁰⁴

I rettspraksis er det slått fast at myndighetsoverskridelser foretatt i god tro kan være en ”tjenestehandling” i relasjon til strl. 1902 §§ 127 og 128.

¹⁰² Skeie s. 496.

¹⁰³ Tønnesen s. 65.

¹⁰⁴ Tilsvarende Tønnesen s. 43.

Illustrerende er kjennelsen referert i Rt-1996-654.¹⁰⁵ Saken omhandlet en førstestyrmann på et trålefartøy som hadde avfyrt skudd mot kystvakten. Kystvakten forsøkte å kutte trålvaieren da kystvakten var av den oppfatning av fisket var ulovlig. Det viste seg senere at fisket var lovlig. Førstestyrmannen hevdet at strl. 1902 § 127 ikke kunne anvendes da tjenestemennene hadde overskredet sin myndighet.

Høyesterett var av motsatt oppfatning, og uttalte at kystvaktens forsøk på å kutte trålvaieren måtte ”anses som en tjenestehandling, uansett om aksjonen bygde på den uriktige oppfatning at ”X II” drev ulovlig fiske”, og ”selv om det skulle vise seg at hjemmelsgrunnlaget for myndighetsutøvelsen svikte[t]”.¹⁰⁶

Det kan følgelig foreligge en ”tjenestehandling” tross myndighetsoverskridelse.

Av rettspraksis følger det likevel at det må trekkes en grense. I RG-2007-124 tas det forbehold for situasjonen der tjenstepersonen foretar et overgrep. Et av politietatsens mål er å sikre borgernes rettssikkerhet, og det må følgelig være klart at overgrep overfor borgerne ikke kan betegnes som en tjenestehandling. Hvor nedre grense skal trekkes er imidlertid uklart.

I kjennelsen inntatt i Rt-1953-890 ble en sjåfør i tjeneste mistenkt for å være alkoholpåvirket, og han ble tatt med til lege for blodprøvetaking. Lagmannsretten holdt det åpent om politiet hadde den nødvendige myndighet til å pålegge blodprøvetaking, og fremhevet med henvisning til tidligere praksis¹⁰⁷ at det uansett måtte bero på en konkret vurdering om en mulig myndighetsoverskridelse skulle være straffbefriende.

I kjennelsen la Høyesterett vekt på at sjåføren var i tjeneste og behovet for å hindre ulykker i trafikken. Videre ble det vektlagt at blodprøvetaking var et naturlig tiltak å gripe til når det var usikkerhet om sjåføren hadde respektert det pliktmessige avholdet. Disse konkrete omstendighetene gjorde at den mulige myndighetsoverskridelsen ikke var straffbefriende.

Av kjennelsen kan det utledes noen retningslinjer for vurderingen. Det vil ha betydning om polititjenstepersonens handling etter omstendighetene fremtrer som naturlig, om den er rimelig overfor siktede, og om handlingen kan begrunnes i hensynet til allmennheten.

Hensynet til borgeren som blir utsatt for en handling det senere viser seg at tjenstepersonen ikke hadde tilstrekkelig myndighet til å foreta, kan dels avhjelpes ved at myndighetsoverskridelsen vektlegges ved straffutmålingen.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Se også Rt-1991-1475, Rt-1950-350 og Rt-1953-890.

¹⁰⁶ Rt-1996-654 s. 660.

¹⁰⁷ Rt-1950-350. Saken gjaldt forulempelse av en kontrollør. At kontrolløren hadde overskredet sin kompetanse virket etter en konkret vurdering ikke straffbefriende.

¹⁰⁸ Se eksempelvis Rt-1996-654 hvor Høyesterett fremhever at myndighetsoverskridelser kan vektlegges ved straffutmålingen.

4.3.3 Volden og/eller trusselen må påvirke tjenestehandlingen

4.3.3.1 Kravet om påvirkning

For at volden og/eller trusselen skal være straffbar, kreves det at den ”påvirker” eller ”søker å oppnå” påvirkning på tjenestehandlingen, jf. strl. 2005 § 155. Målet med en eventuelt oppnådd påvirkning er at polititjenestepersonen skal ”foreta eller unnlate å foreta” en tjenestehandling, jf. § 155. Forsøk behandles i punkt 4.2.3.

Ordlyden ”påvirker” indikerer at det må skje en innvirkning på tjenestehandlingen. Som tidligere sitert følger det av forarbeidene at gjerningspersonen må ”øve Indflydelse paa Vedkommendes tjenslige Optræden”.¹⁰⁹ Tilsvarende i forarbeidene til strl. 2005 hvor det heter at voldsutøvelsen eller trusselen ”må øve, eller eventuelt forsøke å øve, innflytelse på tjenestehandlingen”.¹¹⁰

4.3.3.2 Tidspunktet for påvirkningen

For at volden og/eller trusselen skal kunne øve innflytelse på tjenestehandlingen, må den finne sted mens tjenestehandlingen foregår eller er i ferd med å begynne. Kravet om påvirkning setter følgelig en tidsmessig begrensning på bestemmelsens virkefelt.

Illustrerende er kjennelsen referert i Rt-1953-1204. En sysselmannsbetjent ransaket siktedes værelse, og da han forlot værelset fulgte siktede etter ham og tildelte ham to slag i ansiktet. Det var ikke tilstrekkelig avklart i domsgrunnene om tjenestehandlingen var avsluttet eller ikke. Høyesterett påpekte muligheten for at slagene kunne være tildelt betjenten ”med sikte på å forspille det resultat som var oppnådd ved ransakingen”, og således under en tjenestehandling. De mangelfulle domsgrunnene gav likevel ikke tilstrekkelig opplysning om hvorvidt betjenten utførte en tjenestehandling da slagene ble tildelt, og Høyesterett opphevet forhørsrettens fellende dom.

4.3.3.3 Har påvirkningskravet betydning for maktanvendelsens styrke?

For at maktanvendelsen skal kunne innvirke på tjenestehandlingen må den formentlig være av en viss styrke. Polititjenestepersoner har en utdannelse som setter dem i stand til å gjennomføre arbeidsoppgaver i et krevende arbeidsmiljø. Maktanvendelser av lav styrke slik oppfatningen i rettspraksis om en ”hvilken som helst kraftanvendelse” innebærer¹¹¹, vil neppe være tilstrekkelig til å øve innflytelse på tjenestehandlingen i alle tilfeller.

¹⁰⁹ Punkt 4.3.2.1.

¹¹⁰ Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) s. 328-329.

¹¹¹ Behandlet i punkt 4.2.2.4.

Auglend m.fl. har som behandlet tidligere hevdet at det må tas et oppgjør med oppfatningen i rettspraksis. Min oppfatning er at behovet for et slikt oppgjør ikke gjør seg gjeldende så lenge påvirkningsvilkåret avgrenser mot et for vidt omfang av bestemmelsen. Der maktanvendelsen er beskjeden, vil den trolig heller ikke påvirke tjenestehandlingen. Unntak kan likevel tenkes, eksempelvis kan handlinger som å prikke en polititjenesteperson på skulderen eller å puste vedkommende i nakken kunne påvirke tjenestehandlingen. Læren om en ”hvilken som helst maktanvendelse” sikrer at også unntakene rammes. Kreves det en sterkere grad av maktanvendelse for at den skal regnes som ”vold” vil det kunne oppstå tilfeller hvor tjenestehandlingen påvirkes uten at maktanvendelsen er ”vold” i relasjon til bestemmelsen. Hensynet til den offentlige tjenesteutførelsen taler følgelig for at læren om en ”hvilken som helst maktanvendelse” blir stående.

4.4 Forsøk

4.4.1 Forsøk som fullbyrdet forbrytelse

Forsøk er straffbart etter den generelle forsøksbestemmelsen i strl. 2005 § 16. Strl. 2005 § 155 innehar imidlertid en særregulering av forsøkssituasjonen ved at straffebudet er overtrådt allerede ved forsøk på å påvirke tjenestehandlingen, jf. ordlyden ”søker å oppnå”.

Da en gjennomført forsøkshandling representerer en fullbyrdet forbrytelse, stilles det ikke krav om at gjerningspersonen lykkes i å påvirke tjenestehandlingen.¹¹² Dette er også klart forutsatt i forarbeidene som nevner som eksempel at ”gjerningspersonen slår og bommer, eller treffer uten at tjenestemannen lar seg påvirke”.¹¹³

4.4.2 Tilbaketreden fra forsøk

Bestemmelsens manglende forsøksstadium medfører at strl. 2005 § 16 (2) om tilbaketreden fra forsøk som utgangspunkt ikke kan anvendes. Situasjonen vil derimot bli en annen dersom forsøkshandlingen ikke er gjennomført fullt ut, eksempelvis der gjerningspersonen løfter armen til slag, men ombestemmer seg.¹¹⁴

¹¹² Illustrerende er Rt-1983-652.

¹¹³ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 330.

¹¹⁴ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 330.

4.5 Skyld

4.5.1 Forsett

Skyldkravet er forsett, jf. strl. 2005 § 21. Forsettet må dekke hele den objektive gjerningsbeskrivelsen.¹¹⁵

Ordlyden ”søker å oppnå” kan indikere at bestemmelsen stiller krav om hensikt. Meningen har imidlertid som vist tidligere i punkt 4.2.3.2 vært å fastslå at handlingen er fullbyrdet allerede ved forsøk, ikke å oppstille et hensiktskrav.

Det er sikker rett at bestemmelsen ikke inneholder et hensiktskrav, jf. senest dommen inntatt i Rt-2014-594 hvor Høyesterett opphevet lagmannsrettens frifinnende dom med den begrunnelse at lagmannsretten feilaktig hadde lagt til grunn at strl. 1902 § 127 krevde hensikt.

De ulike forsettformene er legaldefinert i strl. 2005 § 22, som kodifiserer gjeldende rett.¹¹⁶ Det foreligger forsett når gjerningspersonen foretar en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud ”med hensikt” (hensiktsforsett), ”med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen” (visshets- og sannsynlighetsforsett), eller ”holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet” (dolus eventualis/eventuelt forsett), jf. strl. 2005 § 22 (1).

4.5.2 Uvitenhet

4.5.2.1 Innledning

Det kan tenkes tilfeller der gjerningspersonen er i uvitenhet med hensyn til faktiske eller rettslige forhold. Spørsmålet blir om uvitenhet kan lede til straffrihet.

4.5.2.2 Faktisk uvitenhet

Med faktisk uvitenhet menes at gjerningspersonen, på handlingstidspunktet, er i uvitenhet om en faktisk omstendighet som er betingende for straffeskyld.¹¹⁷ Etter strl. 2005 § 155 er det en betingelse for straffeskyld at objektet er ”offentlig tjenestemann”. Dersom gjerningspersonen ikke er klar over at personen han øver vold mot eller fremsetter trusler ovenfor er en polititjenesteperson, vil gjerningspersonen være i faktisk uvitenhet med hensyn til dette straffbarhetsvilkåret.

¹¹⁵ Det såkalte dekningsprinsippet. Se nærmere Mæland s. 191.

¹¹⁶ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 424.

¹¹⁷ Mæland s. 193.

Eksempelet vil være praktisk der polititjenestepersonen er sivilt antrukket. Illustrerende er avgjørelsen i LB-2005-121374 hvor tiltalte trodde to politimenn i sivilt skulle banke han opp. Tiltalte forsøkte å løpe bort, men da politimennene løp etter og inntok tiltalte fikk tiltalte tak i en krykke som han slo den ene politimannen med. Misforståelsen av den faktiske situasjonen medførte at tiltalte ble frifunnet for brudd på strl. 1902 § 127.

Det følger av strl. 2005 § 25 (1) at gjerningspersonen skal bedømmes etter oppfatningen han hadde av situasjonen på handlingstidspunktet. Det er følgelig gjerningspersonens skyld i gjerningsøyeblikket som er avgjørende. Faktisk uvitenhet utelukker forsett, og da forsett er en betingelse for straffeskyld medfører uvitenheten straffrihet for brudd på strl. 2005 § 155.

4.5.2.3 Rettslig uvitenhet

Rettslig uvitenhet foreligger der gjerningspersonen er i uvitenhet om at handlingen vedkommende har gjort er ulovlig, enten fordi han mangler kunnskap om den rettslige reguleringen eller fordi han har feil oppfatning av regelverket.¹¹⁸

Forsett foreligger selv om gjerningspersonen er i rettslig uvitenhet, jf. strl. 2005 § 22 (2). Rettsvirkningen av rettslig uvitenheten er følgelig ulik rettsvirkningen av faktisk uvitenhet. Det hører likevel til skyldspørsmålet å avgjøre om den rettslige uvitenheten medfører straffrihet.¹¹⁹

Det følger av strl. 2005 § 26 at rettslig uvitenhet straffes når uvitenheten er ”uaktsom”. Bestemmelsen viderefører strl. 1902 § 57, men aktsomhetskravet dempes sammenliknet med dagens rettsstilstand der lovreglene er unødig uklare. Alle tilfeller av rettsuvitenhet skal vurderes etter bestemmelsen, også situasjonsvillfarelse som etter strl. 1902 behandles etter reglene for faktisk uvitenhet.¹²⁰

Hva som er uaktsomt vil avhenge av omstendighetene i den konkrete saken. Vurderingstemaet i praksis har vært om handlemåten er unnskyldelig, og det er lagt til grunn et strengt aktsomhetskrav slik at handlemåten bare i helt særegne tilfeller er straffbefriende.¹²¹ Hensynet til lovens effektivitet støtter at det skal mye til før rettsuvitenhet er frifinnende.

¹¹⁸ For videre utdyping se Røstad s. 185-186.

¹¹⁹ Mæland s. 197 med videre henvisninger.

¹²⁰ En nærmere analyse av forskjellene gis i ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 429-430.

¹²¹ Eksempelvis Rt-1986-849.

5 Kort komparativt utsyn

Det kan være interessant å foreta et kort komparativt utsyn til Sverige og Danmark for å undersøke om rettstilstanden i disse landene er tilsvarende som etter strl. 2005 § 155.

I svensk rett vernes polititjenestepersoner mot vold og trusler gjennom brottsbalken 17 kap. 1 §. Det fremgår her at

”[d]en som med våld eller hot om våld förgriper sig å någon i hans myndighetsutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd, dömes för våld eller hot mot tjänsteman till fängelse i högst fyra år”.¹²²

Bestemmelsen rammer den som ved vold eller trusler om vold forgriper seg på noen i *dennes myndighetsutøvelse*, og er således tilsvarende som den norske strl. 2005 § 155. En forskjell fra norsk rett er at den svenske bestemmelsen forutsetter at trusselen gjelder trussel om vold på person. Dersom trusselen gjelder noe annet, vil forholdet heller rammes av den mildere bestemmelsen i brottsbalken 17 kap. 2 §.¹²³ I svensk rett finnes det også en egen bestemmelse om motstand mot myndighetsutøvelse i BrB 17 kap. 4 §. Brottsbalken 17 kap. 1 § er begrenset til tilfellet der volden utøves mot tjenestepersonen selv, og vold på andre personer eller gjenstander rammes heller av 17 kap. 2 § eller 4 §.

Etter den danske straffeloven vernes polititjenestepersoner mot vold og trusler gjennom straffeloven § 119, hvor det fremgår at

“[d]en, som med vold eller trussel om vold overfalder nogen, hvem det påhviler at handle i medfør af offentlig tjeneste eller hverv, under udførelsen af tjenesten eller hvervet eller i anledning af samme, eller som på lige måde søger at hindre en sådan person i at foretage en lovlig tjenestehandling eller at tvinge ham til at foretage en tjenestehandling, straffes med bøde eller fængsel indtil 8 år.”¹²⁴

Bestemmelsens rekkevidde er begrenset til lovlige tjenestehandlinger, altså tjenestehandlinger vedkommende har kompetanse til å foreta.¹²⁵ Bestemmelsen er på dette punkt snevrere enn den norske hvor det foretas en konkret vurdering av om myndighetsoverskridelser medfører straffrihet. At tjenestehandlingen som søkes fremtvunget er lovlig eller pliktmessig er ikke

¹²² Brottsbalk 1962:700.

¹²³ Berggren BrB 17:1 s. 2.

¹²⁴ Straffeloven 1930.

¹²⁵ Greve s. 70.

straffriende,¹²⁶ noe som samsvarer med rettstilstanden når strl. 2005 § 155 trer i kraft. Passiv motstand rammes av stk. 3 som har lavere strafferamme.

Strafferammene er varierende. I Sverige er strafferammen 4 år, mens den i Danmark er 8 år. Tilsvarende som i norsk rett er strafferammen for vold og trusler utøvd mot polititjenestepersoner høyere enn for tilsvarende adferd rettet mot privatpersoner, hvilket har sin bakgrunn i tjenestens karakter og samfunnsmessige betydning.

Samlet sett gis polititjenestepersoner i Sverige og Danmark tilsvarende vern som etter strl. 2005 § 155.

¹²⁶ Greve s. 70.

6 Avslutning

Ettersom vold og trusler mot polititjenestepersoner kan påvirke deres myndighetsutøvelse er det viktig at vold og trusler forhindres i størst mulig grad. Polititjenestepersoners arbeidsoppgaver er mangfoldige og utfordringene forskjellige, hvilket gjør det vanskelig å sikre disse tjenestepersonene fullt ut. Jeg vil avslutningsvis belyse tiltak som kan forebygge vold og trusler mot polititjenestepersoner i den operative tjenesten.

Rettslige virkemidler som straffebestemmelser om vold og trusler og høye strafferammer vil klart ha en forebyggende effekt. Tall fra Politidirektoratet viser at majoriteten av sakene blir oppklart, og ifølge risikovurderingen fra Hordaland politidistrikt er frifinnelsesprosenten rundt 5%.¹²⁷ Effektiv håndhevelse sikrer at vernet lovgiver har gitt polititjenestepersoner gjennom strl. 2005 § 155 blir reelt.

Økningen i vold- og trusselsakene omtalt i punkt 1.2 viser likevel at de rettslige virkemidlene alene ikke er tilstrekkelig til å forhindre tilfellene.

Politietaten kan selv bidra til å sikre myndighetsutøvelsen gjennom tjenestemessige virkemidler. Forskning viser at de fleste tilfeller av vold og trusler skjer under pågrepelse.¹²⁸ Dersom volds- og trusselhendelser i pågrepssituasjoner analyseres nærmere kan det kartlegges hvilket stadium rundt pågrepsen tjenestepersonen er mest utsatt for vold og trusler (under eller umiddelbart etter pågrepsen). Det vil også kunne klarlegges om volden skjer etter at håndjern er påsatt, og hvilken plassering tjenestepersonen har i forhold til skadevolder. Basert på slik kunnskap kan politiet iverksette taktiske sikringstiltak som posisjonering med retrettmuligheter, tilstrekkelig avstand og vinkelen til en potensiell skadevolder. Et godt forebyggingstiltak vil derfor være å iverksette mer forskning rundt temaet vold og trusler mot polititjenestepersoner, og la forskningen danne grunnlag for tjenestemessige virkemidler.

Når mennesker blir tatt hånd om av politiet reagerer de ofte i affekt. Kunnskap om menneskers reaksjonsmønster kan også bidra til at tjenestepersonen inntar en taktisk tilnærming som hindrer eskaleringer.

Ressurser og bemanning står sentralt både hva gjelder tiltak for å forebygge volds- og trusselsituasjoner og for å mestre situasjonen dersom den oppstår.

¹²⁷ Politidirektoratet (2007) s. 22 og Hordaland politidistrikt s. 17.

¹²⁸ Nærmere omtalt i punkt 1.2.

7 Kildeoversikt

7.1 Lovregister

7.1.1 Norske lover

Straffeloven 1902	Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).
Straffeloven 2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 Lov om straff (straffeloven).
Politiloven 1995	Lov 4. august 1995 nr. 53 Lov om politiet (politiloven).
Grunnloven 1814	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov.
Menneskerettighetsloven 1999	Lov 21. Mai 1999 nr. 30 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

7.1.2 Utenlandske lover

Brottsbalken	Brottsbalk (1962:700), lov av 21. desember 1962.
Dansk straffelov	Straffeloven af 15. april 1930 nr. 126.

7.2 Kodeks

The European Code of Police Ethics

Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics.

Link:

<http://polis.osce.org/library/f/2687/500/CoE-FRA-RPT-2687-EN-500>

7.3 Instruksregister

Politiinstruksen (1990)	Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen).
-------------------------	--

7.4 Forarbeider

SKM (1895)	Straffelovkommissionen. Udkast til almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. 2 : Motiver, utgivelsesår 1896.
Ot.prp.nr. 24 (1898-1899)	
NOU 2002:4	Ny straffelov: Straffelovkommisjonens delutredning VII.
Ot.prp.nr.8 (2007-2008)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.
Ot.prp.nr.22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
Ot.prp.nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (straffeloven).
Prop.64 L (2014-2015)	Lov om ikraftsetting av straffeloven 2005 (straffelovens ikraftsettingslov)

7.5 Domsregister

Rt-1922-73	Rt-1995-521
Rt-1930-1312	Rt-1996-654
Rt-1950-350	Rt-1999-240
Rt-1950-648	Rt-2002-846
Rt-1952-424	Rt-2004-1464
Rt-1953-890	Rt-2004-1961
Rt-1953-1204	Rt-2006-1153
Rt-1963-449	Rt-2008-788
Rt-1970-1045	Rt-2011-7
Rt-1971-882	Rt-2012-558

Rt-1973-1314
Rt-1983-652
Rt-1983-868
Rt-1983-1449
Rt-1984-686
Rt-1984-1197
Rt-1986-849
Rt-1986-866
Rt-1988-1391
Rt-1989-1243
Rt-1991-1475
Rt-1992-1122

Rt-2013-441
Rt-2013-1534
Rt-2014-548
Rt-2014-594

RG-2007-124
LB-2005-121374
LF-2012-32961
LB-2012-177577-2
LA-2014-128717
TOSLO-2003-4082

7.6 Litteratur

7.6.1 Norsk litteratur

- Auglend 2012 Auglend, Ragnar L, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2.utg., 2012.
- Bratholm/Matningsdal 1995 Bratholm, Anders, Magnus Matningsdal (red), *Straffeloven, kommentarutgave: Anden del. Forbrytelser*, 1995.
- Eckhoff 2001 Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5.utg. ved Jan E. Helgesen, 2001.
- Haugen 2004 Haugen, Finn, *Strafferett: Håndbok*, 3.utg., 2004.
- Kjerschow 1930 Kjerschow, P, *Straffeloven med kommentar og tillegg*, 1930.
- Matningsdal 2015 Matningsdal, Magnus, *Nytt i ny straffelov*, 2015.
- Mæland 2012 Mæland, Henry John, *Norsk alminnelig strafferett*, 2012.
- Røstad 1993 Røstad, Helge, *Innkast i straffefeltet: Utvalgte emner i strafferett*, 1993.
- Skeie 1946 Skeie, Jon, *Den norske strafferett: bind 2 – den spesielle del*, 2.utg., 1946.
- Tønnesen 1975 Tønnesen, Sverre, *Forulempelse av politimann: (Straffeloven §§ 127, 128 og 326)*, manuskript, 1975.

Urbye 1909

Urbye, Andreas, *Norsk strafferet*, 1909.

7.6.2 Utenlandsk litteratur

Berggren 2012

Berggren, Nils-Olof m.fl., *Brottsbalken. En kommentar kap. 13-24*, 2012.

Greve 2012

Greve, Vagn, Poul Dahl Jensen og Gorm Toftegaard Nielsen, *Kommenteret straffelov: Speciel del: lovbekendtgørelse nr. 1062 af 17. november 2011 af Straffeloven af 15. april 1930 med senere ændringer: kap 12-29 (§§ 98-306)*, 10.utg., 2012.

7.7 Rapporter

Hordaland politidistrikt 2008

Hordaland politidistrikt v/Morten Ørn, *Risikovurderinger – Vold mot politiet*, 2008.

Politidirektoratet 2007

Politidirektoratet, *Virkning av vold og trusler på arbeidsmiljø i politi- og lensmannsetaten*, Rapport, 2007.

Link:

https://www.pf.no/filestore/Politiets_Fellesforbund/Filer/Publikasjoner/Rapporter/Eksterne_rapporter/6699_1.pdf

Politidirektoratet 2015

Politidirektoratet, *Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2014, kommenterte STRASAK-tall*, datert 15.januar 2015.

link:

https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_2834.pdf

8 Vedlegg

8.1 Risikovurderinger utført av Hordaland politidistrikt (2008).

RISIKOVURDERINGER – VOLD MOT POLITIET

Ledermøte, Stavern
8. – 10. september 2008

Morten Ørn

POLITIET

Hordaland politidistrikt

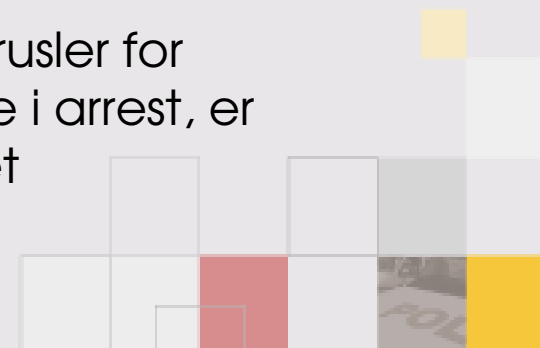
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Kartlegging - grunnlag

- Sakstyper
 - 501 Vold mot polititj.mann (§ 127)
 - 506 Påvirkning av off.tjenestemann ved trusler (§ 128)
- Anmeldte forhold
 - I tiden fra 1. januar 2004 til 31. august 2008
- Avgjorte saker
 - I tiden fra 1. januar 2004 til 31. august 2008
- Detaljerte data (manuelt gjennomgatte saker)
 - I tiden fra 1. januar 2005 til 31. desember 2005 og 1. januar til 12. april 2008
 - 501 Vold mot polititj.mann (§ 127)

I saker hvor gjerningsmannen har utført ulike vold/trusler for eksempel under pågrepelse, transport og innsettelse i arrest, er sakene plassert etter det antatt alvorligste forholdet

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Formål

- Hvordan har sakene utviklet seg?
- Hvem utøver volden?
- I hvilke situasjoner skjer volden?
- Hvordan ser påtalemyndigheten og domstolene på anmeldelsene
- Hvor stor er risikoen for at polititjenestemenn utsettes for vold i polititjenesten?
- Risikoreduserende aktiviteter
- Sammendrag

POLITIET

Hordaland politidistrikt

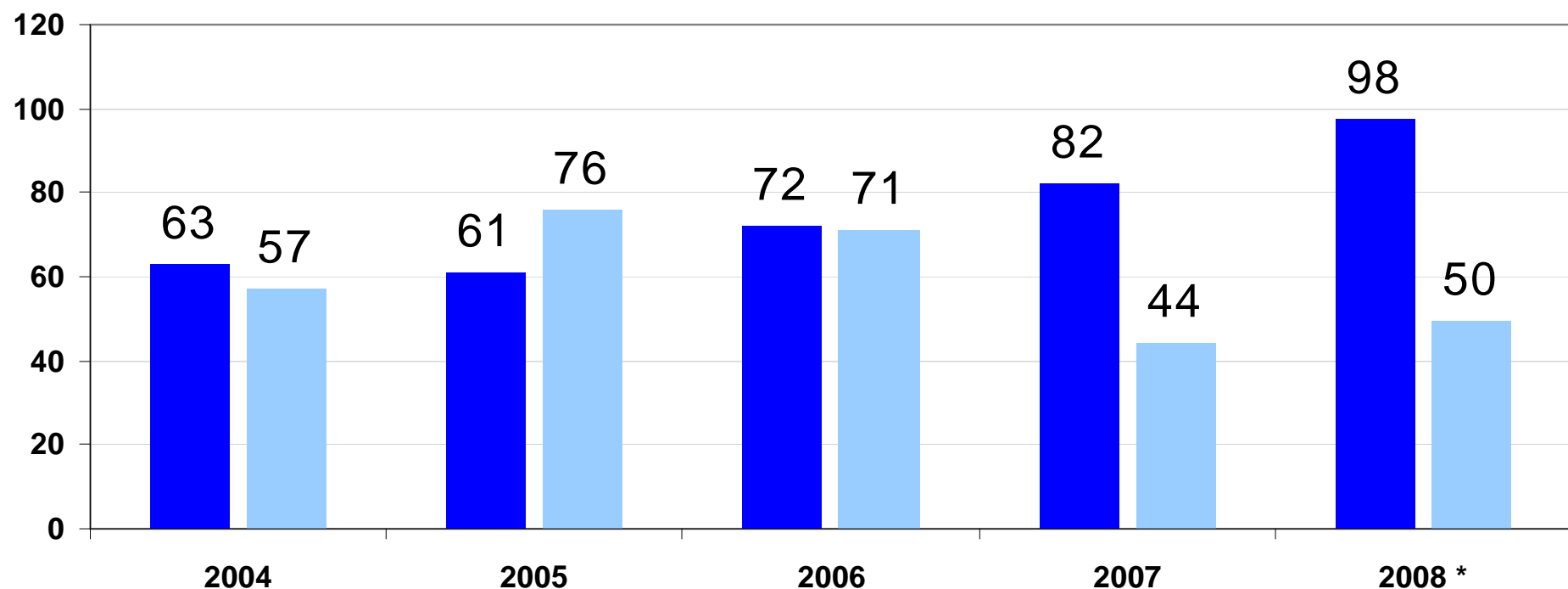
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvordan har sakene utviklet seg ?

Vold og trusler mot politiutdannede Hordaland politidistrikt 2004 - 2008*

* Prognose basert på
tall pr 31.08.08

■ 501 VOLD MOT POLITITJ.MANN (§ 127) ■ 506 PÅVIRKNING AV OFF. TJENESTEMANN VED TRUSLER (§128)

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvem utfører volden?

- Enkelte personer har større tilbøyelighet for å bruke vold og trusler mot politiet enn andre. Pga. relativt lavt antall saker blir ikke gjengangermønsteret like tydelig som for tradisjonell kriminalitet. 10 prosent av de mest aktive står for 4 av 10 saker.

Antall personer	Antall forhold	Andel personer %	Andel personer kumm. %	Andel forhold %	Andel forhold kumm. %
3	7	0,7 %	0,7 %	3,4 %	3,4 %
7	5	1,7 %	2,4 %	5,6 %	9,0 %
8	4	1,9 %	4,2 %	5,1 %	14,1 %
28	3	6,6 %	10,8 %	13,5 %	27,6 %
74	2	17,5 %	28,3 %	23,7 %	51,3 %
304	1	71,7 %	100,0 %	48,7 %	100,0 %
424	624	100,0 %		100,0 %	

POLITIET

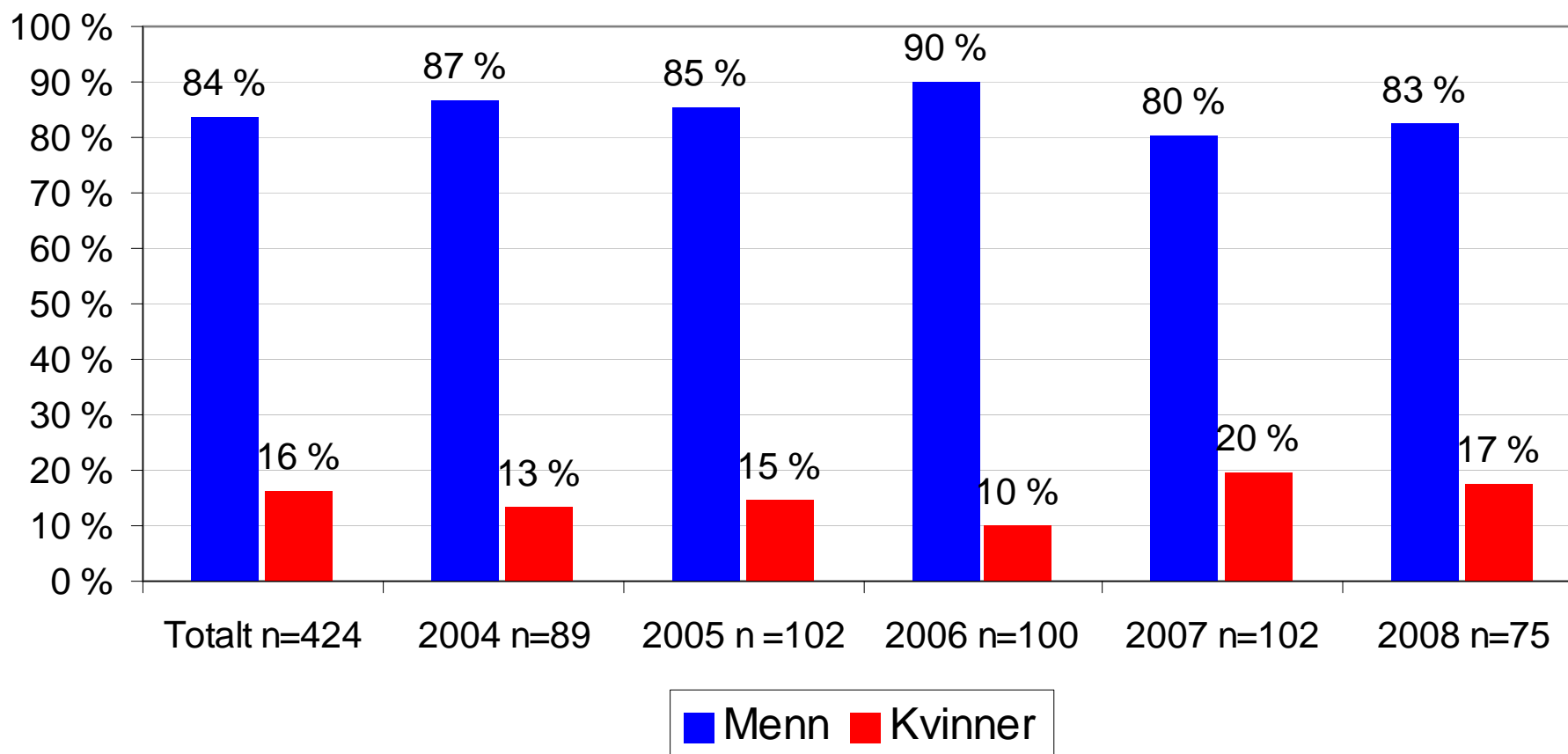
Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvem utover volden forts..

Kjønnsfordeling - gjerningspersoner

POLITIET

Hordaland politidistrikt

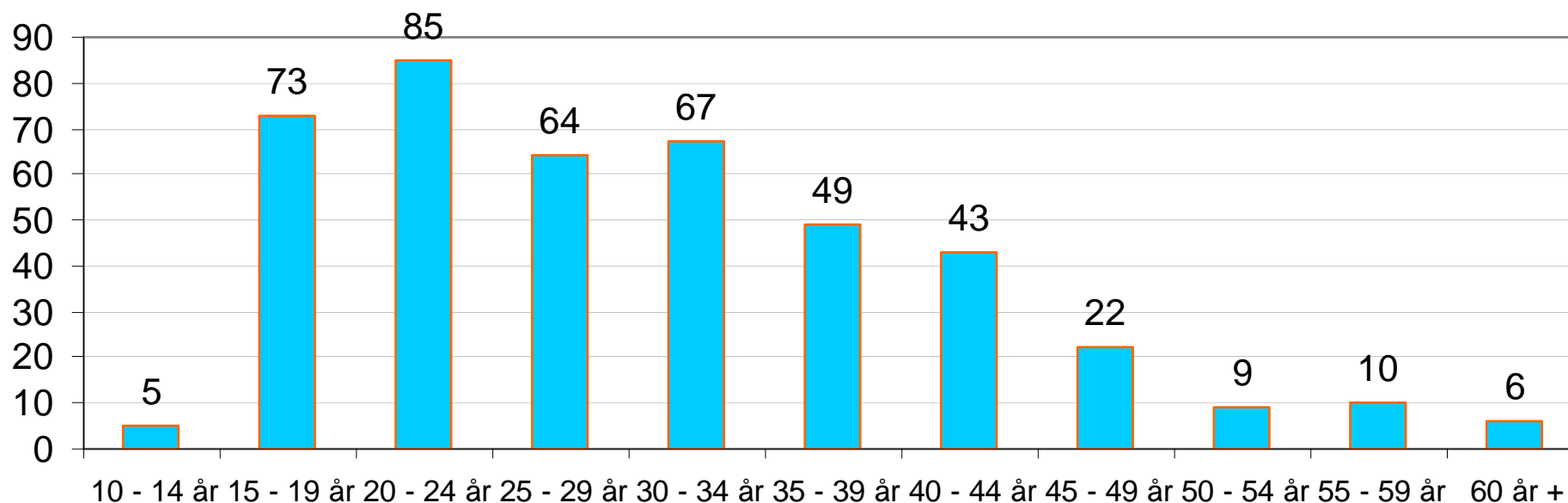
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvem utøver volden forts..

- 91,2 prosent (387 personer) av alle vold- og trusselutøverne (424 personer) er norske statsborgere. Irak er nest største nasjonalitet med 1,4 prosent (6 personer). Utøverne er fordelt over 20 nasjonaliteter. 11 av disse nasjonalitetene hadde bare en anmeldt person
- Alder: (Enkelte gjengangere kan være nevnt to ganger)

Alderssammensetting - gjerningspersoner

POLITIET

Hordaland politidistrikt

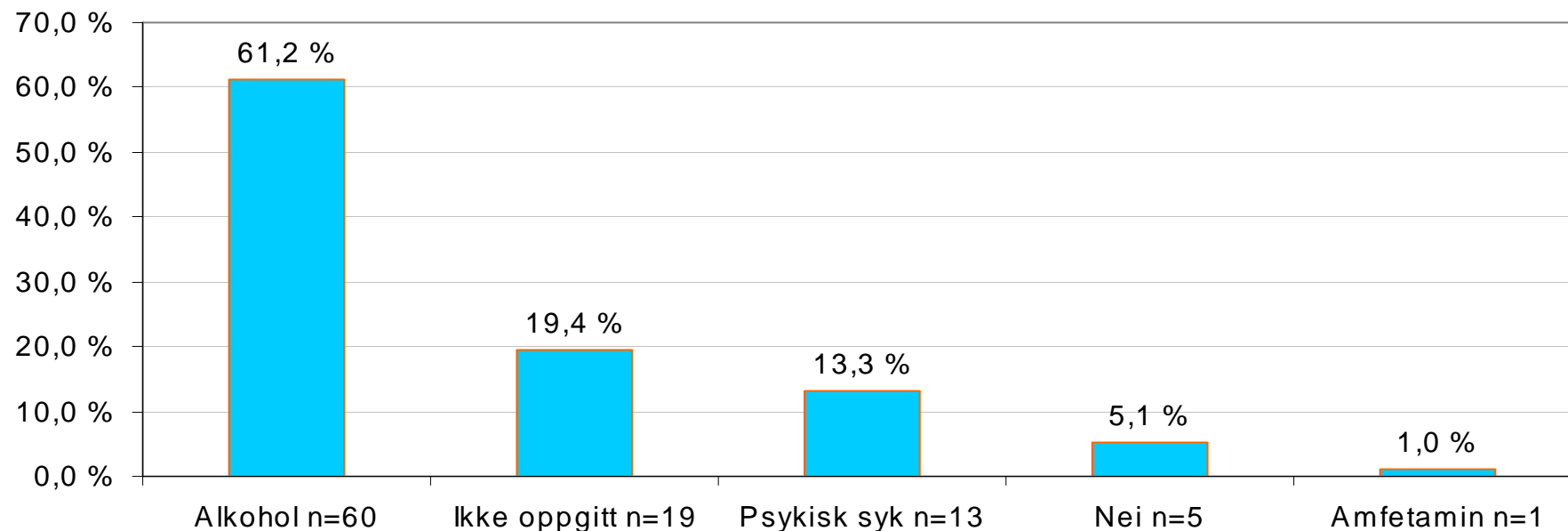
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvem utøver volden forts..

- Det er gjort en manuell gjennomgang av saker i tiden 1.januar til 31.desember 2005 og 1.januar 2008 til 12.april 2008. Dette utgjorde totalt 98 forhold. I disse sakene er det bla. undersøkt med tanke på rus

Psykisk tilstand/ruspåvirket under forholdet - totalt antall forhold undersøkt er 98

POLITIET

Hordaland politidistrikt

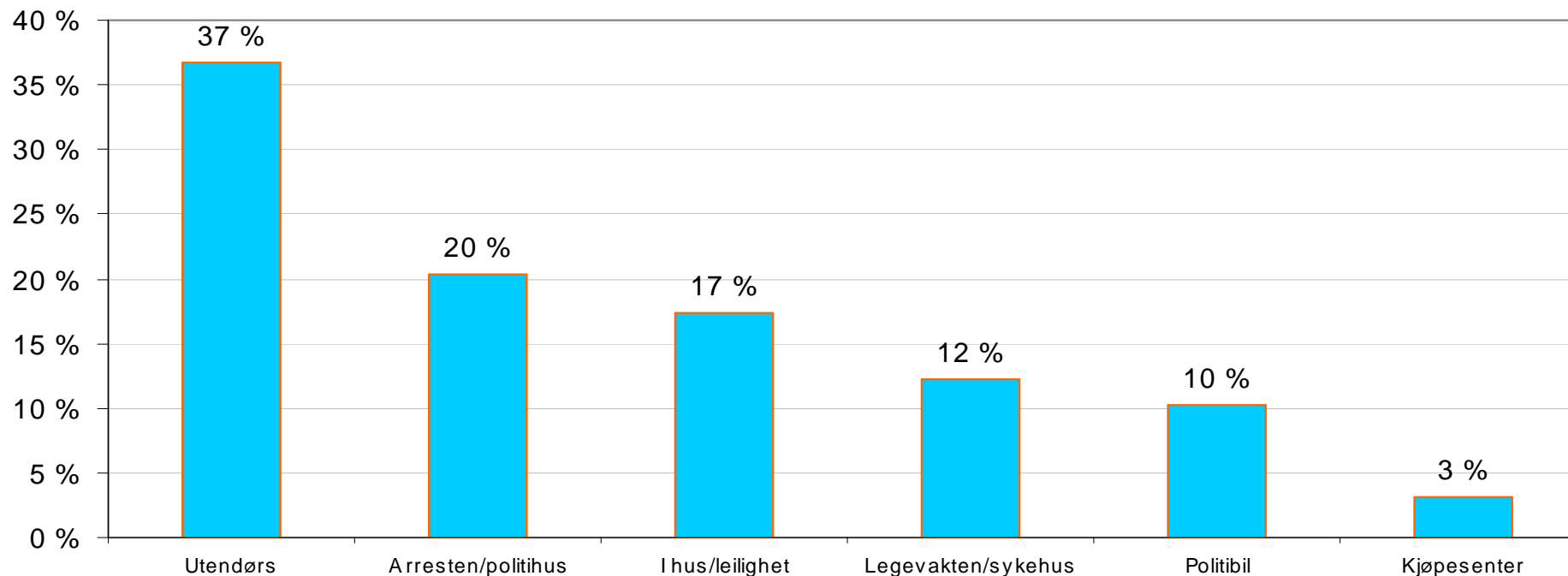
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

I hvilke situasjoner skjer volden?

- De 98 manuelt gjennomgatte sakene er også undersøkt med tanke på hvor volden hyppigst forekommer

**Vold mot politiutdannede - strl § 127
i perioden 2005 og deler av 2008
Prosentvis fordeling av åstedene for volden**

POLITIET

Hordaland politidistrikt

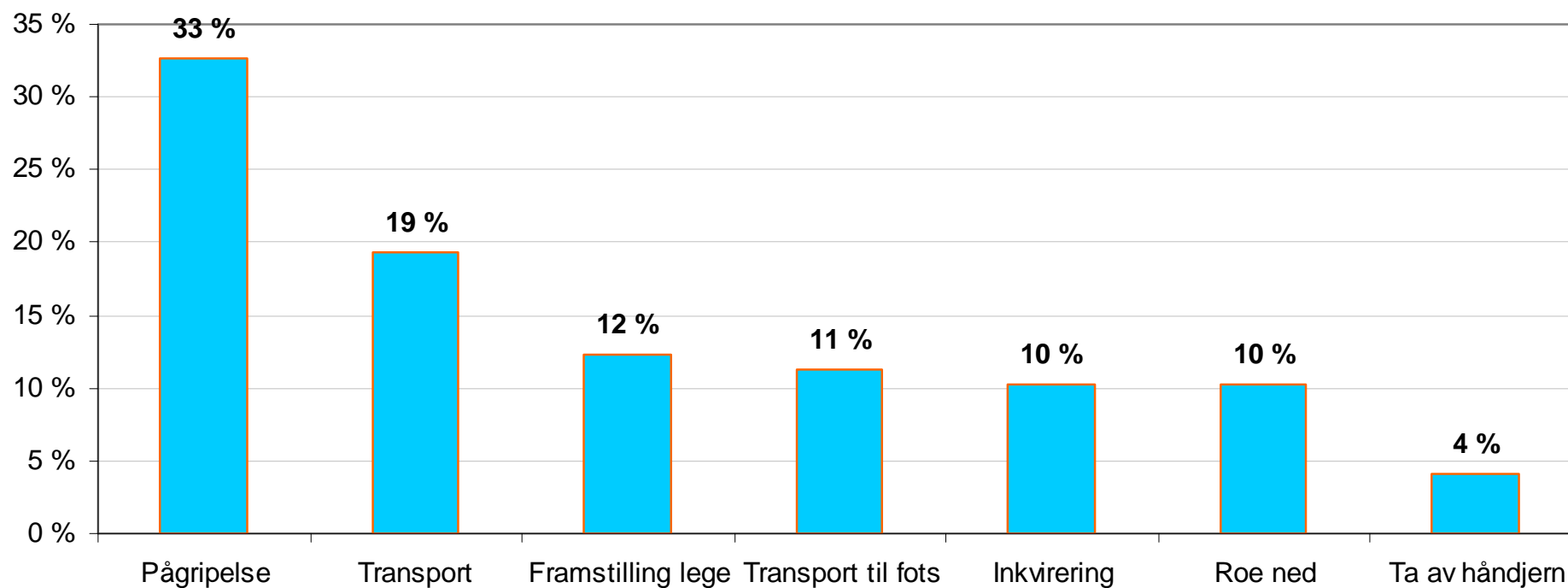
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

I hvilke situasjoner skjer volden forts..

- Noe av den volden som skjer under pågripelser er ikke direkte rettet mot politiet, men er et resultat av mye bevegelse

**Vold mot politiutdannet - strl § 127
i perioden 2005 og deler av 2008
Prosentvis fordeling av situasjoner for volden**

POLITIET

Hordaland politidistrikt

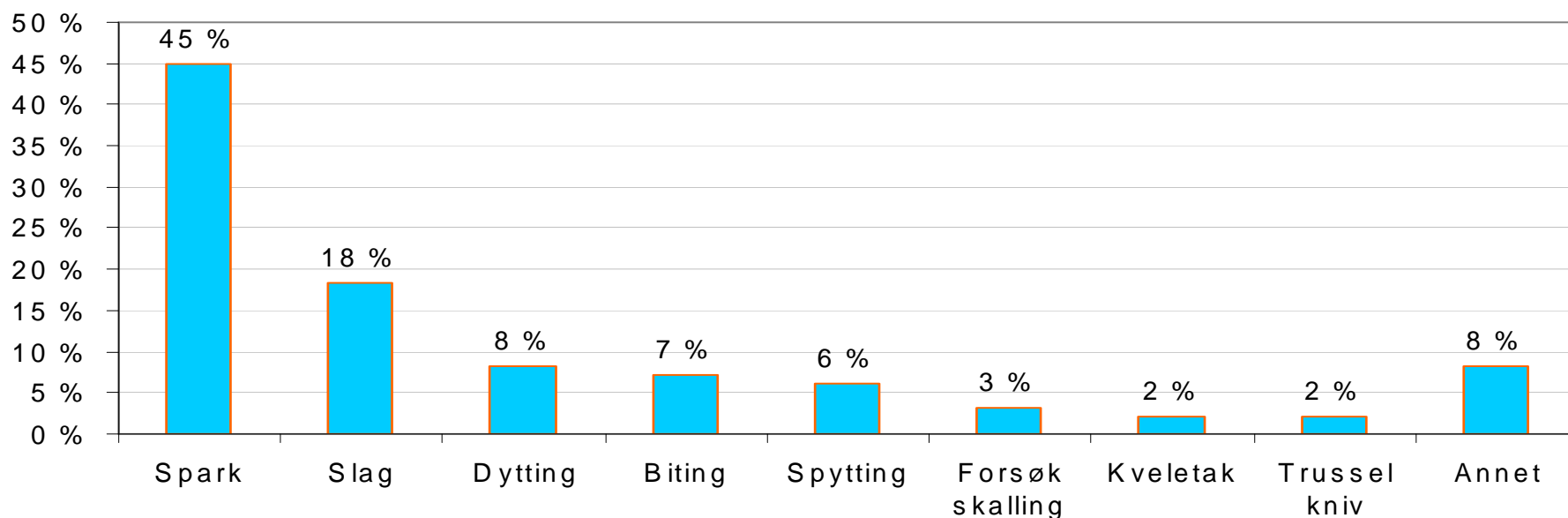
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hva slags type vold utøves?

- Den manuelle gjennomgangen viser at spark er den hyppigst utøvde volden. Sparkene oppstår oftest i pågripelsessituasjon, eller under transport når den pågrepne har håndjern på. Det er det alvorligste forholdet som er tatt med i gjennomgangen. I enkelte tilfeller er spark kombinert med slag og spytting. I de tilfellene teller bare sparket.

**Vold mot politiutdannede - strl § 127
i perioden 2005 og deler av 2008
Prosentvis fordeling av voldstypen**

POLITIET

Hordaland politidistrikt

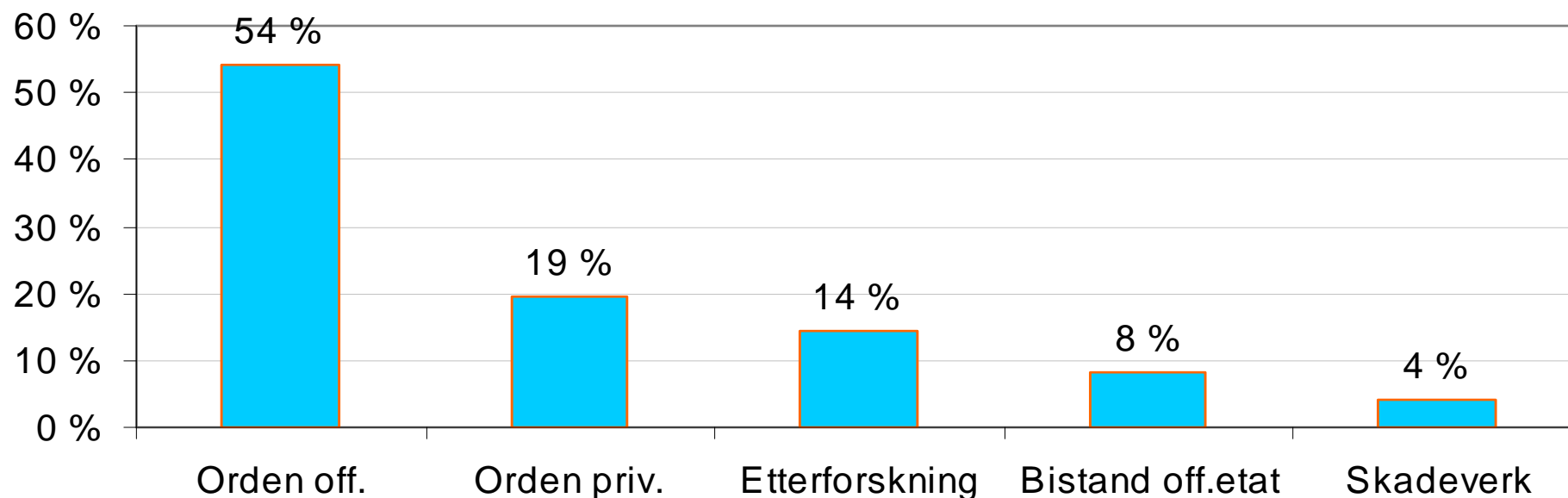
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hva er utrykningsgrunnen?

- I bare en av de 98 sakene var det bevæpning. Dette var et bistandsoppdrag til psykiatritjenesten, og pasienten var kjent av politiet. De øvrige 97 sakene er uforberedte, og rutinemessige.

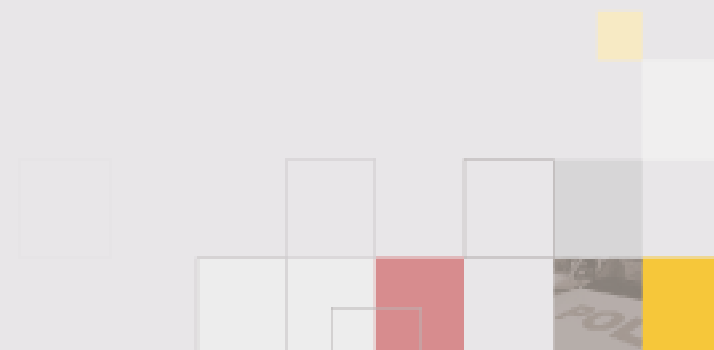
Vold mot politiutdannede strl § 127 Opprinnelig utrykningsgrunn i prosent

Hvilken skade oppstod?

- I 67 prosent (66 forhold) av de 98 forholdene er det rapportert om ingen skade.
- I 14 prosent (14 forhold) er det rapportert om forbigående ømhet.
- I de øvrige 19 prosent av sakene er skaden rapportert å være fra knukket nese, mistet tann, røde merker, skrubbsår etc. I to tilfeller er det rapportert om sykmelding som følge av skaden.
- Lett vernevest har i en del tilfeller beskyttet mot slag og spark som hadde potensial for større skade
- Hansker og god bekledning har i enkelte tilfeller beskyttet mot bittskader
- 76 prosent av de fornærmede var polititjenestemenn og 24 prosent var polititjenestekvinner.

POLITIET

Hordaland politidistrikt

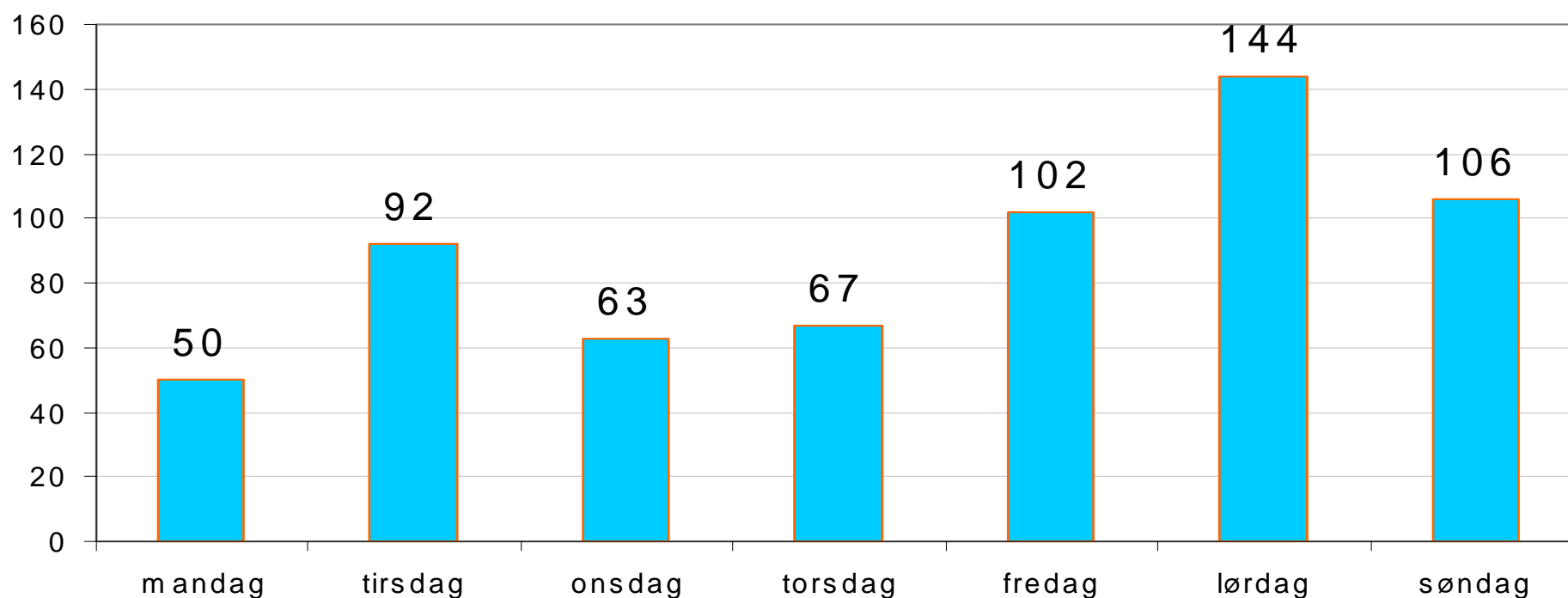
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Når skjer volden?

- Det er hentet data om alle volds- (strl § 127) og trusselsaker (strl § 128) i tiden fra 1.januar 2004 til 31.august 2008 der tidspunkter for hendelsene er fastslått

Vold og trusselforhold mot politiutdannede
Angitt i faktiske tall

POLITIET

Hordaland politidistrikt

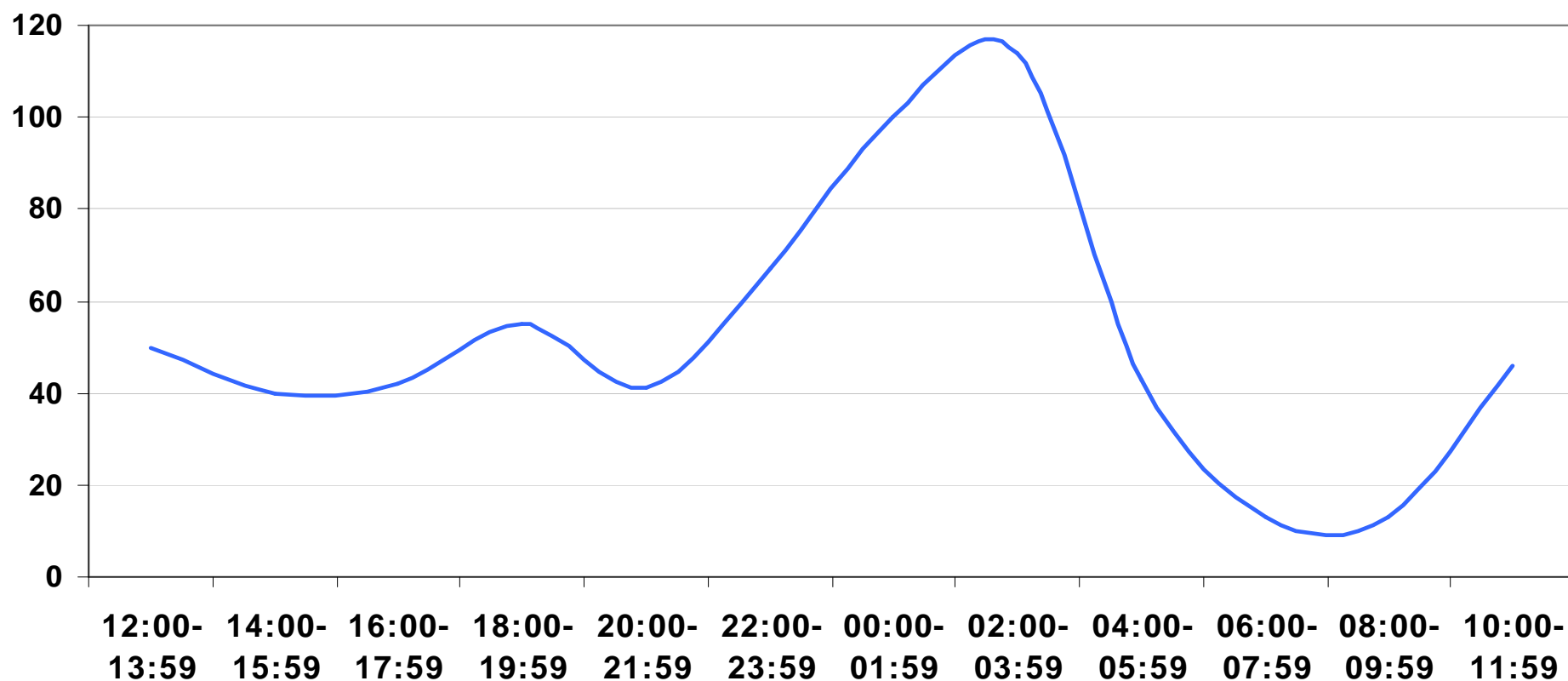
Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Når skjer volden fortsetter

- Forholdene er sterkt konsentrert rundt natten

Vold og trusselforhold mot politiutdannede

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvor skjer volds- og trusselsakene?

- Sakene er konsentrert om noen driftsenheter. Over 80 prosent av sakene skjer i fem driftsenheter som utgjør 36 prosent av driftsenhetene.

Driftsenhet	Forhold	Prosentandel	Andel kumm	Denheter kumm
Sentrum	350	56,1 %	56,1 %	7,1 %
Askøy, Fjell/Sund og Øygarden	50	8,0 %	64,1 %	14,3 %
Arna/Åsane og Osterøy	48	7,7 %	71,8 %	21,4 %
Fana	41	6,6 %	78,4 %	28,6 %
Laksevåg og Fyllingsdalen	39	6,3 %	84,6 %	35,7 %
Os	24	3,8 %	88,5 %	42,9 %
Lindås/Meland, Austrheim/Fedje og Radøy	23	3,7 %	92,1 %	50,0 %
Ullensvang/Eidfjord, Jondal og Odda	19	3,0 %	95,2 %	57,1 %
Kvam og Samnanger	11	1,8 %	97,0 %	64,3 %
Vaksdal/Modalen, Voss og Ulvik/Granvin	10	1,6 %	98,6 %	71,4 %
Austevoll	3	0,5 %	99,0 %	78,6 %
Tysnes og Fusa	3	0,5 %	99,5 %	85,7 %
Ikke spesifisert	2	0,3 %	99,8 %	92,9 %
Kvinnherad	1	0,2 %	100,0 %	100,0 %
Totalt	624	100,0 %		

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Hvordan vurderer påtalemyndigheten og domstolene anmeldelsene?

- De påtaleavgjorte sakene i perioden utgjorde 540 saker. Oppklaringsprosenten har sunket med åtte prosent fra 2007 til 2008.
- De rettskraftige sakene i perioden utgjorde 441 saker. Frifinnelsesprosenten for domstolene økte med fem prosent fra 2007 til 2008

Oppklaringstype	2004	2005	2006	2007	2008	Totalt
Ikke oppklart	5	10	4	9	11	39
Oppklart	56	97	161	122	68	505
Totalt	61	107	165	131	80	540
Oppklaringsprosent	91,8 %	90,7 %	97,6 %	93,1 %	85,0 %	93,5 %

Domstype	2004	2005	2006	2007	2008	Totalt
Domfellelse	39	85	136	105	51	417
Frifinnelse	1	5	7	5	6	24
Totalt	40	90	143	110	57	441
Frifinnelsesprosent	2,5 %	5,6 %	4,9 %	4,5 %	10,5 %	5,4 %

Hvor stor er sannsynligheten og konsekvens for vold og skade i tjenesten?

- 2005 – 61 voldssaker og 76 trussel saker anmeldt (ofte samme situasjon).
- 2005 – 22 skader og forbigående ømhet
- 2005 – ca 635 politiansatte – ca 400 operative
- 2005 – 38 812 PO-oppdrag i kategorien "Forebygge lovbrudd", "Oppklare/Etterforske" og "Ro og orden". Utført eller handlet på 22 710 av disse. De øvrige er falt bort, var falske meldinger etc.

Risiko på årsbasis - 2005

Sannsynlighet:

- Risiko for voldssaker mht. oppdrag; $P = 0,0027$ (0,27 prosent) 3 av 1000
- Risiko for voldssaker mht. ansatt (mange oppdrag pr ansatt); $P = 0,152$ (15,2 prosent) 15 av 100

Konsekvens:

- Risiko for skade mht. oppdrag; $P = 0,000968$ (0,097 prosent) 1 av 1000
- Risiko for skade mht. ansatt; $P = 0,055$ (5,5 prosent) 5 av 100

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Reduksjon av sannsynlighet

- Lav sannsynlighet og konsekvens kan føre til mindre taktisk bevissthet ved omgang med mennesker i affekt
- Politiets inngripen og passivisering fører til ytterligere affekt, og at oppmerksomheten og følelsene rettes mot den enkelte politiansatte
- Hos enkelte gis avmaktsfølelsen uttrykk i form av spark, slag, spytting, trusler og utskjelling
- I enkelte tilfeller lar politiansatte seg påvirke følelsesmessig og blir mindre fleksible i oppgaveløsningen. Manglende forståelse for den pågrepnes avmaktsfølelse medfører at situasjonen eskaleres unødvendig.
- Den taktiske tilnærmingen (unngå eskalering, avstand, og vinkler) til mennesker i affekt bør gis større oppmerksomhet (gå rett bak arrestanter opp rampen til arresten, bøye seg ned for å løsne håndjern etc. må unngås)
- Taktisk trening på dagligdagse situasjoner bør også gis oppmerksomhet. Fokus må ligge på å unngå eskalering og på hvordan man taktisk skal opptre for å redusere *mulighetene* for voldsbruk fra publikum.

POLITIET

Hordaland politidistrikt

Fellesoperativ enhet

Analyse – og registerseksjon

Oppsummering

- Når er det tid for å kreve respekt og når er det tid for å vise forståelse
- Vold mot politiet er konsentrert rundt helgen og natten
- Volden er konsentrert til de folkerike deler av distriktet
- Flest menn utfører vold, men kvinner er høyere representert enn for andre kriminalitetsformer
- Vold mot politiet forekommer relativt sjelden (15 av 100 operative pr. år - 2005)
- Skader er sjeldne (mindre enn 5 av 100 operative pr. år – 2005)
- Politikvinner anmeldte 1 av fire voldssaker i 2005 og i 2008 pr 31.august
- Volden utløses ved rutineoppdrag
- Volden er som oftest et uttrykk for avmakt
- Anmeldelsene er økt
 - Oppklaringsprosenten er redusert
 - Frifinnelsesprosenten er økt
- Politiet må innarbeide gode taktiske rutiner i sin omgang med mennesker i affekt